

ख्याःल् ब्राः

भ्योडः तप्

खालिडः

कक्षा ५

ख्याःल् ब्राः

भ्योड तप्

खालिडः
कक्षा ५

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

प्रकाशक : नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

© पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

वि.सं. २०७७

पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको लिखित स्वीकृति विना व्यापारिक प्रयोजनका लागि यसको पुरै वा आंशिक भाग हुबहु प्रकाशन गर्न, परिवर्तन गरेर प्रकाशन गर्न, कुनै विद्युतीय प्रसारण वा अन्य प्रविधिबाट अभिलेखबद्ध गर्न र प्रतिलिपि निकाल्न पाइने छैन ।

हाम्रो भनाइ

विद्यालय तहको शिक्षालाई उद्देश्यमूलक, व्यावहारिक, समसामयिक र रोजगारमूलक बनाउन विभिन्न समयमा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक विकास तथा परिमार्जन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइँदै आएको छ । विद्यार्थीमा राष्ट्र राष्ट्रियताप्रति एकताको भावना पैदा गराई नैतिकता, अनुशासन र स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक एवम् चारित्रिक गुणका साथ आधारभूत भाषिक तथा गणितीय सिपको विकास गरी विज्ञान, सूचना प्रविधि, वातावरण र स्वास्थ्यसम्बन्धी आधारभूत ज्ञान र जीवनपयोगी सिपका माध्यमले कलासौन्दर्यप्रति अभिरुचि जगाउन, सिर्जनशील सिपको विकास गराउनु र विभिन्न जातजाति, लिङ्ग, धर्म, भाषा, संस्कृतिप्रति समभाव जगाई सामाजिक मूल्य र मान्यताप्रतिको सहयोगात्मक र जिम्मेवारीपूर्ण आचरण विकास गराउनु आजको आवश्यकता बनेको छ । यही आवश्यकता पूर्तिको लागि विद्यालय शिक्षाका लागि राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ को सैद्धान्तिक मार्गदर्शनअनुसार खालिङ भाषा कक्षा ५ को यो नमुना पाठ्यपुस्तक विकास गरिएको हो ।

यस पाठ्यपुस्तकको लेखन तथा सम्पादन श्री बिना खालिङ राई र राजकुमार खालिङबाट भएको हो । यसलाई यस रूपमा ल्याउने कार्यमा यस केन्द्रका विकास केन्द्रका महानिर्देशक श्री लेखनाथ पौडेल विषय समितिका पदाधिकारीहरू प्रा.डा. दानराज रेग्मी, श्री अमृत योजन तामाङ, श्री जयप्रकाश श्रीवास्तव, श्री अम्बरजङ्ग लिम्बू, श्री टुकराज अधिकारी र श्री इन्दु खनालको विशेष योगदान रहेको छ । यस पुस्तकको लेआउट डिजाइन श्री सन्तोष दाहालबाट भएको हो । उहाँहरूलगायत यसको विकासमा संलग्न सम्पूर्णप्रति केन्द्र हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछ ।

पाठ्यपुस्तकलाई शिक्षण सिकाइको महत्त्वपूर्ण साधनका रूपमा लिइन्छ । अनुभवी शिक्षक र जिज्ञासु विद्यार्थीले पाठ्यक्रमद्वारा लक्षित सिकाइ उपलब्धिलाई विविध स्रोत र साधनको प्रयोग गरी अध्ययन अध्यापन गर्न सक्छन् । यस पाठ्यपुस्तकलाई सकेसम्म क्रियाकलापमुखी र रुचिकर बनाउने प्रयत्न गरिएको छ तथापि यसमा अझै भाषा प्रयोग, भाषाशैली, विषयवस्तु तथा प्रस्तुति र चित्राङ्कनका दृष्टिले कमीकमजोरी रहेको हुन सक्छन् । तिनको सुधारका लागि शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक, बुद्धिजीवी एवम् सम्पूर्ण पाठकहरूको समेत महत्त्वपूर्ण भूमिका रहने हुँदा सम्बद्ध सबैको रचनात्मक सुझावका लागि पाठ्यक्रम विकास केन्द्र हार्दिक अनुरोध गर्दछ ।

विषयसूची

पाठ	शीर्षक	पृष्ठ सङ्ख्या
१.	इक् दरम्	१
२.	अनम्मिम् कम्	६
३.	पाङ्मुजे कोलो प्योर्	११
४.	ब्राःसाफम्	१६
५.	वास् लेल्	२०
६.	अनम्मिम् स्युर् क्याम्	२४
७.	गोम्य लास्म्य सिल्	२९
८.	ब्राःसाफम्	३४
९.	चेःइमि कोलो ब्राः फ्याइ	३७
१०.	रोनसङ्	४१
११.	ख्याल् देल्	४५
१२.	लइखुङ्	५०
१३.	बफुरि	५४
१४.	वंशमान ख्याल्	५८
१५.	लेल्	६३
१६.	क्युच्युव्य, क्युयुव्य	६८
१७.	लेल्धम्	७३
१८.	लङ्खि	७८
१९.	सुकुवरि ख्याल्	८४
२०.	वास्	८९

इक् तुड दरम् चेःइल्युतो
 चालो चेम्सिकि, चालो ज्योकि ।
 चेम्सितो, व्यास् ह्याम् ल्युतो
 घ्युस्, चोम्प्रयाम्पो उज्य ज्योकि ॥

भेसथ चेम्सितो ह्योक्प्यकिलो
 धम्प्य ल्युम्यसि ज्योन्य थ्योक्खकि ।
 वयथ लेल् म्युतो ह्योक्प्यकिलो
 लेम्लेम् ल्युप्य घ्युस् ज्योन्य थ्योक्खकि ॥

ल्याम्बि न्योल् मुकि, व्यास् ल्युकि
 बड्प्य ब्राः ह्याम् ताप्वि लइःल्युकि ।
 चाः साङ्गोवि ल्यव्यक गप्सिकि
 मथ्योप्य मस्सिसअ इक् ल्याम् ल्युकि ॥

न्याइ धम्बि तिबिच्य न्योल् मुकि
 साफम् तप्सा आयस लेल् म्युकि ।
 चाःअ्य कुरसि भ्रोक्किन ज्योकि
 चाःअ्य मच्याप्स ओसम् ल्युकि ॥

भेस्थ ख्वाःइकिलो सेलेम्स ज्योकि
वयथ ख्वाःइकिलो भोङ्गोल्स ज्योकि ।
साफुलेम् तप्तो व्यास् ह्याम् ल्युतो
ल्याम्बिड चोम्प्रयाम्पो उज्य ज्योकि ॥

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेःन्य सनथम् चेःइमि अय् अ्याइमिम् डिये मनअ इन्य यो तुले जेत्ते ।

भेस्थ ख्वाःइकिलो सेलेम्स ज्योकि
वयथ ख्वाःइकिलो भोङ्गोल्स ज्योकि ।
साफुलेम् तप्तो व्यास् ह्याम् ल्युतो
ल्याम्बिड चोम्प्रयाम्पो उज्य ज्योकि ॥

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घोम्सुए ।

भेस्थ ख्वाःइकिलो	भोङ्गोल्स ज्योकि
वयथ ख्वाःइकिलो	सेलेम्स ज्योकि
ल्याम्बि	लेल् म्युकि
लेम्लेम् ल्युप्य	न्योल् म्युकि
साफम् तप्सा	घ्युस् ज्योन्य थ्योक्खकि
	ओसम् ल्युकि ।

३. युक्कुम् छेन्ना व्यान्ज्याम्बि त्युये ।

(उज्य, व्यास् ह्याम्, ज्योन्य थ्योक्खकि, लेल् म्युतो, चेम्सितो, ल्युम्यसि, ह्याम् ल्युकि)

(क) चेम्सितो, ल्युतो

- (ख) घ्युस्, चोम्प्रयाम्पो ज्योकि ॥
 (ग) भेस्थह्योक्प्य किलो
 (घ) धम्प्य ज्योन्य थ्योक्ख कि ।
 (ङ) वयथ ह्योक्प्यकिलो
 (च) लेम्लेम् ल्युप्य घ्युस् कि ॥

४. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) दरम् ह्याम्कोलो हेसअ ज्योकि ?
 (ख) ल्युम्यसि ख्यवि ज्योन्य थ्योकि ?
 (ग) चाः माड्वि गप्सिकि ?
 (घ) साफम् त्प्सअ उहेम् लेल् म्युकि ?
 (ङ) चाःअ्य माड् भ्रोक्सअ ज्योकि ?
 (च) भेस्थ ख्वाःइकिलो माड् ह्याम् ज्योकि ?

५. ब्राःब्वाप् म्युये ।

थेसअः

–उड न्युप्य मुड ।

–ओक् न्युप्य मुका ।

–एन् म्यन्युप्य इमुनि ।

उड	न्युप्य	मुड
ओक्		मुका
इन्		
ऐन्		

इक्		
अम्सु		
अम् ह्याम्		

६. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फे बि रेःक्ते ।

- धम्बि तिबिच्य न्योल् मुकि
- साफम् तप्स आयस लेल् म्युकि ।
- चाःअ्य कुरसि भ्रोक्किन ज्योकि
- चाःअ्य मच्याप्स ओसम् ल्युकि ॥
- भ्नेसथ ख्वाइकिलो सेलेम्सि ज्योकि
- वयथ ख्वाइकिलो भोङ्गोल्सि ज्योकि ।

७. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् रेःन्फे बि रेःक्ते ।

धम्बि तिबिच्य न्योल् मुकि, साफम् तप्स आयस लेल् म्युकि ।

चाःअ्य कुरसि भ्रोक्किन ज्योकि, चाःअ्य मच्याप्स ओसम् ल्युकि ॥

भ्नेसथ ख्वाइकिलो सेलेम्सि ज्योकि, वयथ ख्वाइकिलो भोङ्गोल्सि ज्योकि ।

८. उनड रेःन्य पो रेःन्ल्योम्यो म्युये ।

.....

.....

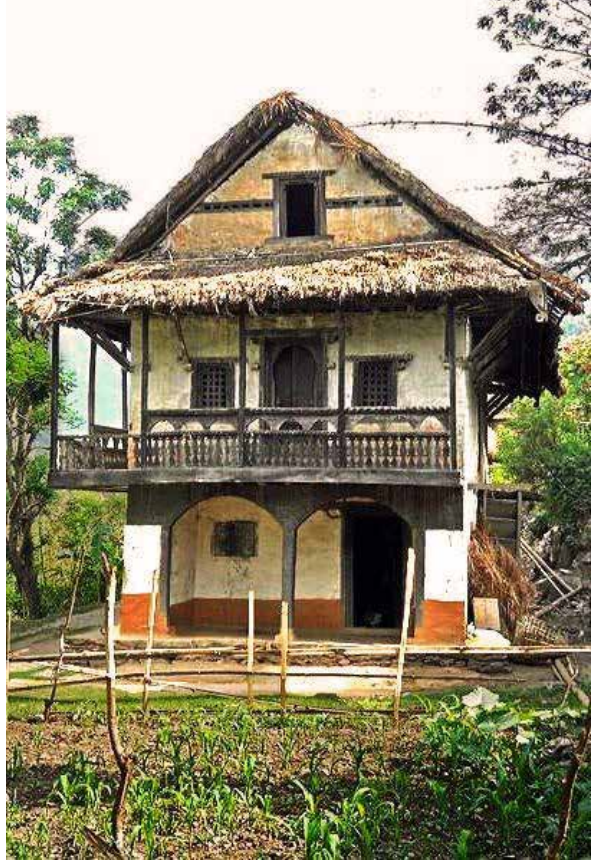
.....

९. इताप् अयड मम्नअ रेक्ते ।

- भेस्थ वडाम् यो ममाड ज्योन्य थ्योकि ? रेक्ते
- विविलिम् माड् पो म्युकि ? म्याम् प्याप् सिड्नअ रेक्ते ।

अनम्मिम् कम्

खाक्चलप्पो उमेस्म्य व्याइलेम् मोत्य ए । व्याइलेम् मरि भङ्ग्य मना उव्यख्या कोलोम् मोत्य ए । अम्सुअय कम् म्युन्यपो नुः म्युस्यु ए । अम्सुपो तुव ल्यास्य च्योः मत्त्य ए । व्याइलेम्अय खाक्चलप कम् म्युन्य मत्त्यु ल्युत्यए । कम् म्युन्य खाबो मनअ घारा ल्वाम् वि थुन्याम् फिङ्ग्य । मोलो खाक्चलप अय घारा तङ् ह्योत्य । व्याइलेम्अय “घारा ने द्योक्त्य खाक्चलप अयान् खाबो ह्योदे” ल्युत्यए । मेबेनअ खाबो हेफेम् मत्त्यु अयस्त्य नअ खाक्चलप अय सिङ्ग्य । थुन्याम् ख्योसूनअ सङ् थेम्यु च्यास्कृ सल्पुपो उमेर सेन्दे । च्यास्कृ सल्पुपो उमेर हेफेम्ग्यो मेफेम्ङ् सङ् ह्योदे ल्युत्य । मेबेना खाक्चलप च्यास्कृ सल्पु ल्वाम्तो थुन्याम् ख्योस्त्य । सल्पुपो उमेर हेडाम् खाबो ल्योमत्यनअ ह्योत्यए ।

कम् म्युन्य दुः म्युत्यसु । व्याइलेम् अय उच्यो करदेप्य मोत्यए । हेबे म्युत्यलो यो खाक्चलप अय खाबो खइन मुच्याव्य । व्याइलेम् अय उच्योः करदेसअ खाक्चलप फ्ल्योत्य । साक्पु म्युसिङ्गितनअ खाबो थेन्त्यसूनअ खन्त्यसुलो ल्याल् उस् च्योः स्योल्त्यनअ खाबो खइदुवि

व्योङ्त्त्य । म्यथेम्बि खाबो खइःत्यासि । डोक्तो साक्पुअय म्य खाबो अलन्य ल्योमृत्यसुलो मुल्यासुव्य । याथ म्यविड कम् म्युस्सु ।

म्यड कम् इक्हस् दुङ्गिरपो ख्योलेका ल्याल्मिमम् कम् ए । मेमिमम्अय अयन्योल दिस्या कम् म्युकिलो मुल खाबोवि फ्योपो उहि विकि । फ्योपो उहि विकिलो ल्यास्य फ्योड सेन्य मत्युम् । म्यक याथातङ् हस् ह्यामअय कम् म्युसअ म्युन्य चेःइत्यानुम् ।

म्युन्क्याम् :

१. म्यत्यु रेःन्य सम्ब्राः चेःइमिअय अयाइमिमम् डिये मनअ इन्य यो तुले जेतते ।

कम् म्युन्य दुः म्युत्यसु । व्याइलेम् अय उच्यो करदेप्य मोत्यए । हेवे म्युत्यलो यो खाक्चलप् अय खाबो खइन मुच्याव्य । व्याइलेम् अय उच्योः करदेसअ खाक्चलप् फ्ल्योत्य । साक्पु म्युसिइतिनअ खाबो थेन्त्यसुनअ खन्त्यसुलो ल्याल् उस् च्योः स्योल्त्यनअ खाबो खइदुवि व्योङ्त्त्य । म्यथेम्बि खाबो खइःत्यासि । डोक्तो साक्पुअय म्य खाबो अलन्य ल्योमृत्यसुलो मुल्यासुव्य । याथ म्यविड कम् म्युस्सु ।

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्योम्सुये ।

खाक्चलपपो	सल्यु
च्यास्कृपो	उमेस्म्य
घारा	ह्योदे
खाबो	उच्योः करदेसअ
व्याइलेम्	द्योक्त्य
	बिम् कम्

३. युक्कुम् ब्राः ब्वाप् छेन्ना व्यान्ज्याम्बि त्युये ।

(भङ्प्य, तु कम्, तुव ल्यास्य च्योः, कम् म्युन्य, खाक्चलप, घारा तड, उमेस्म्य, थुन्क्याम्)

(क) खाक्चलपपो व्याइलेम् मोत्य ए । व्याइलेम् मरि
मना उब्यख्या कोलोम् मोत्य ए । अम्सुअ्यम्युन्य
 पो नुः म्युस्सु ए । अम्सु पो..... मोत्य ए । व्याइलेम् अ्य
 कम् म्युन्य मत्त्यु ल्युत्य ए । खाबो मनअ घारा
 ल्वाम् बि थुन्याम् फिड्त्त्य ए । मोलो खाक्चलप अ्य ह्योत्य ए ।

४. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) खाक्चलप पो उमेस्म्य स्यु मोत्य ए ?
 (ख) व्याइलेम् हेफेम् मोत्य ?
 (ग) व्याइलेम्अ्य खाक्चलप माने थुन्याम् फिड्त्त्य ?
 (घ) व्याइलेम्अ्य खाक्चलप खाबो हेफेम् मत्त्यु ल्युत्य ?
 (ङ) अन्थोल दिस्या कम् म्युकिलो ल्याल् माड् मुकि ?
 (च) हस् ह्याम्पो खोलेका ल्याल् बिम कम् स्युअ्य म्युत्य ए ?

५. व्यान्ज्याम् बि धम्प्य ब्राः त्युये ।

उड् न्युप्य मुड ।

थेसअ

—ओक् भेद्यु मुका ।

—उड् भेद्यु मुड ।

—ओक् नप्य मुका ।

उड्	भेद्यु	मुड
ओक्		मुका
इन्		

ऐन्		
इक्		
अम्सु		
अम् ह्याम्		

६. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फे बि रेःक्ते ।

व्याइलेम् अय उच्यो कुरदेत्य । हेवे म्युत्यलो यो खाक्चलप् अय खाबो खइन मुच्याव्य । व्याइलेम् अय उच्योः करदेसअ खाक्चलप् फ्ल्योत्य । साक्पु म्युसिइतिनअ खाबो थेन्त्यसुनअ खन्त्यसुलो ल्याल् उस् च्योः स्योल्त्यनअ खाबो खइदुबि व्योइत्य । म्यथेम्बि खाबो खइःत्यासि । डोक्तो साक्पुअय म्य खाबो अल्य ल्योम्यसुलो मुत्यास्व्य । याथ म्यविड कम् म्युस्सु ।

७. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् अन्योल बिम् ब्राः बि रेक्ते ।

- निरम् कम् ख्वाइ ।

थेसअ रेक्ते : निरम् अमिस्कि कम् ख्योस्त्य ।

- (क) सिरम् केर देल ख्वाइ ।
- (ख) जिसिरे चेःइख्वाम् ख्वाइ ।
- (ग) निरिम् च्यरि भय बि ह्यो ।
- (घ) निरिमे राप्छा अ्वाइ ।

८. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् रेःन्फे बि रेक्ते ।

व्याइलेम्अय खाक्चलप कम् म्युन्य मत्त्यु ल्युत्य । कम् म्युन्य खाबो मनअ घारा ल्वाम् बि थुन्याम् फिइत्य । मोलो खाक्चलप् अय घारा तइ ह्योत्य । मेवेना व्याइलेम् अय खाक्चलप् “घारा ने द्योक्त्य खाक्चलप् अयान् खाबो ह्योदे”

ल्युत्य । मेवेनअ खाबो हेफेम् मत्त्यु अयस्त्य नअ खाक्चलपअ्य सिङ्त्त्य । थुन्याम् ख्योस्नअ सङ् थेम्यु च्यास्कृ सल्पुपो उमेर सेन्दे । च्यास्कृ सल्पुपो उमेर हेफेम् ग्यो मेफेम्ङ् सङ् ह्योदे ल्युत्य । मेवेना खाक्चलप च्यास्कृ सल्पु ल्वाम्तो थुन्याम् ख्योस्त्य । सल्पु थ्योत्यनअ म्यपो उमेर हेडाम् खाबो ल्योम्यनअ ह्योत्य ।

९. उनङ् रेन्थ्य ब्राः ब्वाप्पो रेःन्त्योङ्म्य म्युये ।

फ्यो

च्यास्कृ

घारा

खाबो

१०. रेन् लाङ् (वाक्य) म्युये ।

(क) खाक्चलप :

(ख) व्याङ्लेम् :

(ग) घारा :

(घ) च्यास्कृ सल्पु :

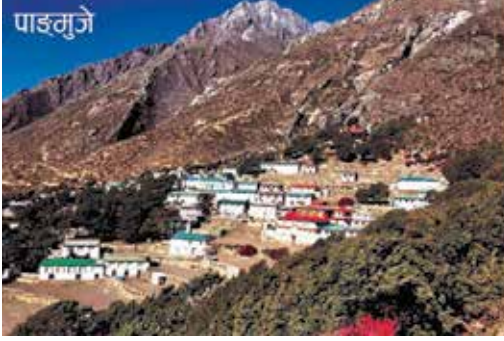
(ङ) थुन्याम् :

(च) खाबो :

११. इताप अयङ् रेक्ते ।

● इन् इताप् ङ् थुन्याम् इख्याङ्थेर्ओ ? देल्बि थ्योकिम् सल्पु ह्याम्पो उनङ् रेक्ते ।

● इदेल्बिम् थुन्याम् वि थ्योकिम् सङ्ह्याम्पो उनङ् रेक्ते ।

ख्याल् ह्याम्पो नपमइ ल्योइम्य प्यरित्यु फिइनु । माप्य मनअ दिक्प्य पो उन् च्यो च्यास् ह्याम् ख्याल् ल्युत्तु । माप्यपो च्यो च्यस् ह्याम् नपमइ मन्नुखो पाङ्मुजे फिइनु । मनअ दिक्प्यपो च्यो च्यास् ह्याम नपमइ मन्नुखो प्योर त्यु फिइनु ।

ख्याल् ह्याम्पो नपमइ ल्योइम्य ब्वाल् नोक्चोअ्य प्यरित्यु ख्वात्तु । पाङ्मुजे कोलो प्योर ख्याल् देल्का भेस्थ मत्त्यु । ख्याल् देल् राफ्छा, लोम्रु, वाकु, हाइकुले, ज्यव्यु, पावइ मना फल्ले वि ख्याल् ह्याम् मुनु । ख्याल्च्यो ह्याम मन्नुलो पाङ्मुजे कोलो प्योरड फिइनु ।

नपमइ मन्नुलो फ्योपो उललपेर् लाम्गोवि पेर्सात्तु । याथ नोक्चोअ्य पाङ्मुजे मनअ प्योर फिइनु । पाङ्मुजे मनअ प्योर ख्वान्नुलो चादे चादे छिक्कु मेर्कुवि भेरन्य मत्त्यु । भेरन्य मत्त्युलो म्यड ललपेरअ्य भेरसअ ख्वान्नु ।

नोक्चोअ्य मइप्यपो उन् ल्योइम्य ल्याम् लत्तु । ल्याम् लत्तुलो मइप्यपो उल्योइम्य मना नोक्चोकोलो तुरेड ख्योचि । मेसअ ल्याम् लत्तुलो ल्याम्बि न्योल् मुक्दे ख्वाम् मत्त्यु । बलम्कु तुइदे ख्वाम् मत्त्यु । चालो घ्वालय्य कववि ख्यो द्वाइसअ ख्योचि । चालो भेरस, चालो ल्याम् थितो ख्योचि ।

ल्योङ्म्य कोलो नोक्चो ल्याम् थियिलो उस् स्योः डेइखो न्योल् म्युयि । मेसा प्यरित्यु ह्योङ्प्यचि नअ नोक्चो ख्याल् देल् अ्वाइ । ल्योङ्म्य म्यत्युसोम् ल्याम् लत्त्यु । प्यरित्यु ह्योङ्प्यचिना नोक्चो अ्य लहइ... त्यबि इइवाप्सु ल्वाम्सुवो ल्युद्यु । मना ल्योङ्म्य अ्य अम्पो दरम्, इवाप्सु ह्याम् ल्योम्यु । नोक्चो अ्य उङ् ख्याल्देल् अ्योस्त स्यो ल्युद्यु । मनअ नोक्चो ख्याल् देल् अ्वाइ ।

ख्याल् च्योह्याम् नप्मइ तडङ् प्यरित्यु ह्योन्यनु । प्यरित्यु ख्वाइदे ल्याम् चक्प्य ब्वाल् नोक्चोअ्य ल्योङ्म्य उखोत्यु ख्वात्नु । नप्मइ छुक्प्या माप्य च्योह्याम्पो प्यरि पाङ्मुजे मनअ दिक्प्य च्योह्याम्पो प्यरि प्योर् ख्वात्नु ।

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेःन्य ब्राः ब्वाप् चेःइमि अ्य अ्याइमिम् डिये मनअ इन्ययो तुले जेत्ते ।

नोक्चोअ्य मइप्यपो उन् ल्योङ्म्य ल्याम् लत्नु । ल्याम् लत्नुलो मइप्यपो उल्योङ्म्य मना नोक्चो तुरेड ख्योचि । मेसअ ल्याम् लत्नुलो ल्याम्बि न्योल् मुक्दे ख्याम्

मत्त्यु । बलम्कु तुङ्दे ख्वाम् मत्त्यु । चालो घ्वाल्प्य कववि ख्यो द्वाइसअ
ख्योचि । चालो भेरस, चालो ल्याम् थितो ख्योचि ।

ल्योङ्म्य कोलो नोक्चो ल्याम् थियिलो उस् स्योः डेइखो न्योल् म्युयि । मेसा
प्यरित्यु ह्योङ्प्यचि नअ नोक्चो ख्याल् देल् अ्वाइ ।

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्योम्सुए ।

माप्य	प्योर्
दिक्प्य	पाङ्मुजे
न्योल्	उललपेर
फ्योपो	म्युयि
ब्वाल् नोक्चो	ख्यो द्वाइसअ ख्योचि
कववि	ख्याल् देल् अ्वाइ
	घ्वाल्प्य

३. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) माप्यपो च्यो च्यास् ह्याम् ब्वाल् नोक्चोअ्य ख्यवि फिङ्नु ?
(ख) दिक्प्यपो च्यो च्यास् ह्याम् ब्वाल् नोक्चोअ्य ख्यवि फिङ्नु ?
(ग) पाङ्मुजे कोलो प्योर् ख्यावि था मत्त्यु ?
(घ) नप्मइवि उहेम् नोक्चोअ्य प्यरित्यु ख्वात्नु ?
(ङ) मङ्प्यपो लाम्गोवि मान्य फ्योपो उललपेरु वेक्सात्नु ?
(च) नोक्चो ख्याविकअ ख्याल् देल् अ्वाइ ?

४. युक्कुम् ब्राः ब्वाप छेन्ना व्यान्ज्याम्बि त्युये ।

(ख्याल् ह्याम्, भैस्थ, ल्योङ्म्य, पाङ्मुजे कोलो प्योर्)

ख्यालच्यो ह्याम्पो नपमइ छुक्प्य पोब्वाल् नोक्चो अय प्यरित्यु
 खात्नु । त्य पाड्मुजे कोलो प्योर ख्याल् देल्कामत्त्यु । ख्याल् देल्
 राष्ट्र, लोम्रु, वाक्, हाड्कुले, पावइ, ज्यब्यु मना फल्ले बि मुनु ।
 म्य ख्यालच्यो ह्याम मन्नुलो फिड्नु ।

५. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फे बि रेःक्ते ।

- ख्यालदेल्बि माप्य मनअ दिक्प्य ह्याम्पो उन् च्यो च्यास् ह्याम् मुनु ।
- माप्य पो च्यो च्यास् ह्याम्पो मन्नुलो उल्योम्य पाड्मुजे फिड्नु ।
- नपमइ म्युप्य ह्याम् ब्वाल् नोक्चो अय प्यरित्यु खात्नु ।
- नोक्चोअय मइप्य पो उन् ल्योड्म्य ल्याम् लत्नु ।
- प्यरित्यु ह्योइ प्याचिनअ नोक्चो ख्याल् देल् अवाइ ।

६. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् अमिस्कि ब्राः दिस्य बि रेक्ते ।

- अमिस्कि रमस् कम् ख्योस्त्य ।

थेसअ रेक्ते : दिस्य रमस् कम् खाइ ।

(क) निरम् अमिस्कि केर देल् ख्योस्त्य ।

(ख) जिसिरे अमिस्कि चेःइख्वाम् ख्योस्त्य ।

(ग) निरम् अमिस्कि च्यरि भय होत्य ।

(घ) निरिमे अमिस्कि राष्ट्र ख्योस्त्य ।

७. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् रेःन्फेबि रेक्ते ।

ल्योड्म्य कोलो नोक्चो ल्याम् थियिलो उस् स्योः डेइखो न्योल् म्युयि । मेसा
 प्यरित्यु ह्योइप्यचि नअ नोक्चो ख्याल् देल् अवाइ । ल्योड्म्य म्यत्युसोम् ल्याम्
 लत्त्यु । प्यरित्यु ह्योइप्यचिना नोक्चो अय लहइ... त्यबि इइवाप्सु ल्वाम्सुवो

ल्युदयु । मना ल्योङ्म्य अय अम्पो दरम्, इवाप्सु ह्याम् ल्योम्नुए । नोक्चो अय उङ् ख्याःल्देल् अयोस्त स्यो ल्युदयु ।

८. युक् रेन्म्य ब्राःब्वाप्पो रेःन्त्योङ्म्य म्युये ।

(क) ललपेर्

(ख) नोक्चो

(ग) ख्यो

९. इताप् अयङ् मम्नअ रेक्ते ।

- नप्मइवि नोक्चोअय वोडाम् ममाङ् म्यनु ? हस् सिङ्नअ रेक्ते ।
- नप्मइपो ल्यो घ्वाम्किलो ममाङ् म्युकि ? रेक्सअ ह्योदे मनअ दरम् ह्याम् कोलो म्योल् चेः मोन्ये ।

यल खन् २०७७/११/०५

रिमन्फुल दाक्सु

कम् वि म्याम्, प्याप् ह्याम्कोलो ख्योलेड् न्युप्यड् इमुनि ओ ? उड्यो त्य र्युम्देल् वि न्युप्यड् मुडा । देल्वि खोयो र्युदेल्वि खोयो बड्प्य रन्य, जेन्य चे:इसिन्य मत्त्यु ।

उड्यो भ्याल् तप् नेरुतना भ्योड् तप्वि चे:इख्वाम् ख्वा:इतोड् मुडा । नोन्अय अ्यास्त्याम् इन्यो भ्योड् तप्वि चे:इसिक्वि र्युदेल्ड् इपि ए । डिड्तनअ उड्यो मरि थ्वार्सेप्य मुड् । उड् ख्वाइडाम् चे:इख्वाम् ख्योचिलो हे मत्त्यु ? त्यवि ख्योलेड् चे:इमिह्याम् मरि बड्प्य मुनु ।

निरम् हेबेलो र्युम्देल् ल्याम् इथन्सि उड् ल्युचये । देल्क र्युम्देल् पिप्य कोलो ब्रा: साफम् रेक्नअ ह्योड्यो । मनअ याथ द्युमि नअ चे:इख्वाम् ख्योचि । दलाड् दमन्य ग्योनि येड् ।

अलस्यो ।

मज्जलाल् ख्याल्

यल ख्वाम्

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेःन्य ब्राः ब्वाप् चेःइमि अय अयाइमिम् डिये मनअ इन्य यो तुले जेत्ते ।

कम् वि म्याम्, प्याप् ह्याम्कोलो ख्योलेड् न्युप्यड् इमुनि ओ ? उड्यो त्य र्युम्देल् वि न्युप्यड् मुडा । देल्वि खोयो र्युदेल्वि खोयो बड्प्य रन्य, जेन्य चेःइसिन्य मत्त्यु ।

उडयो भ्याल् तप् नेरुतना भ्योड् तप्वि चेःइख्वाम् ख्वाःइतोड् मुडा । नोन् अय अयास्त्याम् इन्यो भ्योड् तप्वि चेःइसिक्वि र्युदेल्ड् इपि ए । डिड्तनअ उड्यो मरि थ्वार्सेप्य मुड । उड् ख्वाइडाम् चेःइख्वाम् ख्योचिलो हे मत्त्यु ? त्यवि ख्योलेड् चेःइमिह्याम् मरि बड्प्य मुनु ।

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्योम्सुये ।

म्याम् प्याप् ह्याम्कोलो	तुरेड् ख्योचि
उड्यो र्युम्देल् वि	न्युप्यड् इमुनि ओ ?
भ्याल् तप्	न्युप्यड् मुडा ।
इन् यो र्युम्देल्	नेरुतना भ्योम् तप् वि ख्योस्त ।
चेःइख्वाम्	न्युप्यड् मुडा
	ब्राः साफम् ह्योड्यो ।

३. सन्त्राःपो अ्वान् ब्राः रेक्ते ।

- (क) त्य ब्राः साफम् स्यु अ्य रेक्त्यम्?
(ख) मज्जलाल् हेबे तप् बि चेःइसितोड् मु ?
(ग) मज्जलाल् स्युअ्य रिमन्फुल् र्युम्देल पितोड्मु ल्युत्यम् ?
(घ) मज्जलाल्अ्य माने अम्पो चेःइख्वाम् रिमन्फुल् ह्वाइ मत्त्य ?
(ङ) त्य ब्राः साफम् स्युअ्य स्यु रेक्त्यनअ ह्योड्त्त्याम् ?

४. युक्कुम् ब्राःव्वाप् छेन्ना व्यान्ज्याम्बि त्युये ।

(र्युदेलेड, अ्यास्त्याम्, नेरुतना, ख्योचिलो, चेःइमिह्याम् मरि, थ्वारसेप्य)

उड्यो भ्याल् तप् भ्योड् तप् बि चेःइख्वाम् ख्वाःइतोड् मुडा । नोन् अ्य इन् यो भ्योड् तप् चेःइसिक्वि इपि ये । डिड्त्तनआ उड्यो मरि मुड् । उड् ख्वाइडाम् चेःइख्वाम्..... हे मत्त्यु ? त्यबि ख्योलेड् बड्य्य मुनु ।

५. युक् रेःन्त्य ब्राःव्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फे बि रेःक्ते ।

- रिमन्फुल् हेबेलो र्युम्देल ल्याम् इथन्सि उड् ल्युचये ।
- देल्लक र्युम्देल पिप्य कोलो ब्राः साफम् रेक्ता ह्योड्यो ।
- मनअ याथ दुयुमि नअ चेःइख्वाम् ख्योचि ।
- दलाड् दम्न्य ग्योनि येइ ।

६. युक् रेःन्त्य ब्राःव्वाप्बि ख्वाइड ब्राः मुःख्वाइड मुसअ रेक्त ।

- इन् कम् इख्वाइ ।

थेसअ रेक्ते : इन् कम् मख्वाइ ।

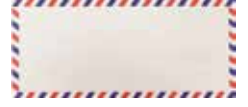
- (क) उड् भ्केस्थ ख्वाइड ।

- (ख) उड यिउ जड ।
 (ग) निरम् र्युम्देल खाइ ।
 (घ) सुजम् चेःइख्वाम् खाइ ।

७. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् रेःन्फे बि रेक्ते ।

उड्यो भ्याल् तप् नेरुतना भ्योड् तप्वि चेःइख्वाम् खाःइतोड मुडा । नोन्अय अ्यास्त्याम् इन्यो भ्योड् तप्वि चेःइसिक्वि र्युदेल्ड इपि ए । डिड्तनअ उड्यो मरि थ्वारसेप्य मुड । उड् खाइडाम् चेःइख्वाम् ख्योचिलो हे मत्त्यु ? त्यवि ख्योलेड चेःइमिह्याम् मरि वड्प्य मुनु ।

८. युक् रेःन्त्योम्यो पो उनड रेक्ते ।

९. इताप् अ्यड रेक्ते मनअ चेःइमि सेइमत्ते ।

- म्यत्यु रेःन्य ब्राःसाफम् पो अ्वान ब्राः रेक्ते ।
- र्युदेल् खाइप्य फोड् कान्छा । तुव ब्राः साफम् रेक्ते ।

वास् वि छ्वाम्किलो धेरखप्य
क्वाम् अय ब्याइकिलो वड्खप्य
इक् ख्याल्, इक् ख्याल् ह्याम् ॥

साक् न्योल पो इक् मिरवाम्
तुयु दम्क तुयुड रेइकि ।
ताप्पो दरम्, ताप्पो इवाप्सु
नुः छेइल्युतो ल्वाम् ल्युकि ॥

तोः वि प्योन्य भाइग्रअय
स्यु खोयो मेसड धेरखप्य ।
अवारम्य पेन्य धजुराअय
स्यु खोयो मेसड वड्खप्य ॥

रेन्खन्य मत्त्यु, जेन्खन्य मत्त्यु
फ्यान्-फ्यान् लो-लो मत्त्युलो ।
जेइ ल्युकिनड इक् छेइ ल्युकि
देलकम् वि स्युर क्याम् मत्त्युलो ॥

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेःन्य लेल् चेःइमि अय अ्याइमिम् डिये मनअ इन्य यो तुले जेत्ते ।
इदरम् ह्याम्यो डिम्यत्नुये ।

तोः वि प्योन्य भाइग्रअय
स्यु खोयो मेसड धेरखप्य ।

अ्वारम्य पेन्त्य धजुराअ्य
स्यु खोयो मेसड बड्खप्य ॥

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घोम्सुए ।

वास् छ्वाम्किलो	तयुड रेइकि
क्वाम्अ्य ब्याइकिलो	भाइग्रा
तयु दम्कि	बड्खप्य
तोःवि प्योन्त्य	धेरखप्य
जेइल्युकि नअ	स्युर् क्याम्
	छेइल्युकि ।

३. सन्ब्राः पो अ्वान्ब्राः रेक्ते ।

- (क) ख्याल् ह्याम्अ्य माड् क्वाप्किलो इधेरखकि ?
(ख) अ्वारम्यपो माड् पेइःकि ?
(ग) जेइ ल्युकिलो माड् छु ?
(घ) देल्कम् वि ख्यवि दम्कि नअ छेइल्यु कि ?
(ङ) इक् ख्याल् ह्याम् पो वास् हेफेम् मत्त्यु ?

४. युकुम् छेन्ना व्यान्ज्याम्बि त्युये ।

- (मेसड, प्योन्त्य, खोयो, छ्वाम्कि, पेन्त्य)
(क) तोः वि भाइग्रअ्य
(ख) स्यु मेसड धेरखप्य ।

(ग) अवारम्य धजुराअ्य

(घ) स्यु खोयो बड्खप्य ॥

५. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फे बि रेःक्ते ।

- वास् ख्वाम् बि ख्योलेड धम्कि ।
- स्युर क्याम् बि धम्किनअ जेइल्युकि ।
- जेइल्युकि नअ छेइल्युकि ।
- वास् बि दोलोकम् म्युकि ।
- वास् बि गोम्य लास्य सिल् म्युकि ।

६. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् तुः ह्वाइलका साक् ह्वाइबि खात्ते ।

- उड् कम् ख्वाइड ।

थेसअ रेक्ते : ओचु कम् ख्योचु ।

- (क) उड् भेस्थ ख्वाइड ।
- (ख) उड यिउ जड ।
- (ग) इन् वाक्देल् इक्खाइ ।
- (घ) अम् चेःइक्खाम् ख्वाइ ।

७. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् रेःन्फे बि रेक्ते ।

वास्बि गोम्य लास्य सिल् म्युकि । सुक्सु, दाक्सु, रारु फेन्त्य, सारो मन्य, जिलेइ म्युन्य, च्वार्सु हन्त्य सिल् म्युकि । धोचेर हेन्य, ज्य वाइन्य, स्योबेम् हन्त्य, जि

वाइन्य सिल् म्यनु । त्य ख्योलेड सिल् ख्याल् ह्याम् पो मिन् नाइवि क्याम् म्युन्यन
ज्योन्य चेःइमइप्य मत्त्यु । सिल् अय अनम् मिम् हस् ह्याम् अय हेसअ म्युत्यनुन
ज्युत्यनु अयइसअ इचेःइकि ।

८. युक् रेःन्त्योइम्यो पो उनइ रेक्ते ।

.....

.....

.....

९. इतापूड इनुअय रेक्ते ।

- वास् वि हुलु यो कइकि ओ ? हुलु कइकिलो ममाइ म्युकि रेक्ते ।
- वास् वि सोस् यो कइकि ओ ? सोस् कइकिलो ममाइ म्युकि ? रेक्ते ।

अनम्मिमि स्युर क्याम्

मिन् दुडुबि स्युर फ्याइ म्युन्य अनम् निन्वाम्रिदम् मोत्यलोकड दुःमत्त्यनु ए । ल्याल् मेल्सेम् फिसअ तड्ड स्युर फ्याइ म्युन्य गोत्य । मेल्सेम् ल्यास्प्य तापअयड याइल्युन्य मुगोव्य । ल्यास्प्य ह्यारि पिप्य छ्युक्त्यनुखो द्युस्प्यो अय मेल्सेम् ल्वाम्न्य म्योल् चेः म्युत्यनु । स्युर क्याम् दुःमत्त्यनुलो हेबोलोयो दाक्सु स्वाइल्युसअ तड्ड दुःमत्त्यनु । ब्रान्सिन्यवियो दाक्सुड स्वाइलोत्नु ।

स्युर फ्याइ म्युन्य ल्यास्प्यपो म्याम् प्याप्अय हेबोलोयो मेल्सेम् ल्योम्यनु । चाः चाः मेल्सेम् ल्यास्प्य उन् तापड याइलोत्नुखोयो इवाप्सु मुघाड् थेरव्यनु । मनअ पखतम्सा ह्याम्यो मेसअ स्युर फ्याइ म्युन्य मुघाड्व्यनु । तापड याइल्युसा स्युर फ्याइ म्युन्य मवड्य अयस्थेरत्यनु । याइल्युसा स्युर फ्याइ म्युन्यड मुगोथेरव्य ।

तापपो छ्याल् छेइसअ इवाप्सु तुयु मुसअ मेल्सेम् ल्यास्प्यसुपो लइखुड्/रिहोड (साइनो) ल्योम्यनु । मेसअ लइखुड् सड्ल्युसअ तड्ड मेल्सेम् फिक्वि ख्योस्थेरत्यनु । लइखुड् न्युप्यपो तड्ड स्युर फ्याइ क्याम् म्युथेरत्य नु । मेल्सेम् फिक्वि ल्याल् सारकिपो कम्बि ख्योस्थेरत्यनु ए । सारकिपो कम्बिड मेल्सेम्पो म्याम् प्याप् ह्वाइ मस्सअ ब्राःसड्लोत्नुए ।

मेसअ सड्लोत्नुलो मेल्सेम्पो उम्याम् प्याप् घडितिखो तड्ड ब्राः म्युत्यनुए । ल्यास्प्यपो लक साक् सुक् न्योल् याथ उसेन्य ल्यव्याकअ ख्योस्त्यनु । मेल्सेम्पो उफोडपो कम्बि अमत्यानुए । उदिस्य उदिछ्छ्य मेल्सेम् लेम्तो, थइत्तो, मुघाड्व्य हेड ख्वात्त्यनु । मेमिम अय चालो ल्याल्ड मेल्सेमअय युरथोक्त्यखो

फ्लुड् भ्युक्त्यनु ।

ल्यास्प्य च्योपोयो क्याम् मभ्याप्य गोत्यए । छर्मे
कम्बि क्याम् म्युक्वि ख्वान्त्य मत्थेरत्य । खर्पो
सिकिलि, उस्योः भ्योल् सेइसतड् छर्मेअय उच्यो
मेल्सेम् कम् फिड्थेरत्यनु । मेमिम्अय ख्याल्
च्योपो देल्च्यु छुन्त्य च्याइप्य गोत्य । याथ खोले
धम्सअतड् साक्पु पो उस् नुःलम् ध्युमत्यखो कम्न्वाम् म्युत्यसुन ज्युत्यसु । मेसअ स्युर्
फ्याइ म्युन्त्य गोथेरत्य ।

म्युन्त्याम् :

१. युक् रेःन्प्य ब्राःव्वाप् चेःइमिअय अ्याइमिम् डिजे मनअ इन्ययो तुले जेत्ते ।

पखतम्सा ह्याम्यो मेसअ स्युर् फ्याइ म्युन्त्य मुघाड्ब्यनु । तापड् याइल्युसा
स्युर् फ्याइ म्युन्त्य मवड्प्य अयस्थेरत्यनु । याइल्युसा स्युर् फ्याइ म्युन्त्यड्
मुगोथेरव्य ।

तापपो छ्याल् छेइसअ इवाप्सु तुयु मुसअ मेल्सेम् ल्यास्प्यसुपो लइखुड्/रिहोड (साइनो)
ल्योम्यनु । मेसअ लइखुड् सड्ल्युसअ तड्ड मेल्सेम् फिक्वि ख्योस्थेरत्यनु । लइखुड्
न्युप्यपो तड्ड स्युर् फ्याइ क्याम् म्युथेरत्य नु । मेल्सेम् फिक्वि ल्याल् सारकिपो कम्बि
ख्योस्थेरत्यनु ए । सारकिपो कम्बिड मेल्सेम्पो म्याम् प्याप् ह्वाइ मस्सअ ब्राःसड्लोत्नुए ।

२. त्यालाम् ब्राः व्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्योम्सुये ।

मेल्सेम् फिसअ

मेल्सेम्पो म्याम् प्याप्

मेल्सेम् उफोड्पो

उदिछ्छ्य लेम्तो, थइतो

ताप् याइल्युन्त्य

घडितिखो तड्ड ब्राः म्युत्यनु ।

तड्ड स्युर् फ्याइ म्युन्त्य गोत्य ।

मुघाड्ब्य हेड ख्वात्यनु ।

ख्योस्थेरत्यनु ए ।

कम्बि अम्यानु ए ।

मुगोव्य ए ।

३. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) अनम्भिमस् स्युर फ्याइवि मेल्सेम् फिन्य कोलो विन्य स्यु घान्य मइप्य गोत्य ए ?
- (ख) मेल्सेम् फिक्वि ल्यास्प्य ह्याम् स्युपो कम्बि ख्योस्त्य नु ?
- (ग) मेल्सेम् स्युर फ्याइ म्युन्य मुघाड्ब्यखो हेसअ ख्वात्यनु ए ?
- (घ) ल्यास्प्यअ्य छर्मे कम्बि ममाड म्युथेरत्यनु ए ?
- (ङ) ताप् याइल्युसअ स्युर फ्याइ म्युन्य स्यु मुघाड्थेरब्यनु ?
- (च) स्युर क्याम्बि हेबोलो हेबोलो दाक्सु स्वाइल्योत्नु ए ?

४. युक्कुम् छेन्ना व्वाञ्ज्याम् बि त्यये ।

(याइल्युन्य, छ्युक्त्यनुखो, स्वाइल्युसअ, ल्योम्यनु, मुघाड्ब्यनु, ब्रान्सिन्य वियो, याइलोत्नुखोयो, मबइप्य, फिसअ)

ल्याल् मेल्सेम्तङ्ङ स्युर फ्याइ म्युन्य गोत्य । मेल्सेम् ल्यास्प्य तापअ्यङ मुगोब्य । ल्यास्प्य ह्यारि पिप्य..... द्युस्प्यो अ्य मेल्सेम् ल्वाम्न्य म्योल् चेः म्युत्यनु । स्युर क्याम् दुःमत्त्यनुलो हेबोलोयो दाक्सु तङ्ङ दुःमत्त्यनु । दाक्सुड स्वाइलोत्नु ।

स्युर फ्याइ म्युन्य ल्यास्प्यपो म्याम् प्यापअ्य हेबोलोयो मेल्सेम्..... । चाः चाः मेल्सेम् ल्यास्प्य उन् तापङड्वाप्सु मुघाड् थेरब्यनु । मनअ पखतम्सा ह्याम्यो मेसअ स्युर फ्याइ म्युन्य । तापङ याइल्युसा स्युर फ्याइ म्युन्य अ्यस्थेरत्यनु ।

५. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फेबि रेःक्ते ।

ल्यास्प्यपो लक साक् सुक् न्योल् याथ उसेन्य ल्यब्याकअ ख्योस्त्यनु । मेल्सेम्पो उफोड्पो कम्बि अम्त्यानु ए । उदिस्य उदिच्छ्य मेल्सेम् लेम्तो, थइतो, मुघाड्ब्य

हेड ख्वात्त्यनु । मेमिम्अय चालो ल्याल्ड मेल्सेमअय युरथोक्त्यखो फ्लुड्
भ्युक्यनु ।

ल्यास्प्य च्योपोयो क्याम् मभ्याप्य गोत्यए । छर्मे कम्बि क्याम् म्युक्वि ख्वान्य
मत्थेरत्य । खर्पो सिकिलि, उस्योः भ्योल् सेइसतड् छर्मेअय उच्यो मेल्सेम् कम्
फिड्थेरत्यनु । मेमिम्अय ख्याल् च्योपो देल्च्यु छुन्य च्याइप्य गोत्य ।

६. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् तु ह्वाइलका साक् ह्वाइबि रेक्ते ।

- इन् कम् इख्वाइ ।

थेसअ रेक्ते : एचि कम् इख्योचि ।

- (क) उड् भेस्थ ख्वाइड ।
- (ख) उड् यिउ जड् ।
- (ग) इन् स्युरक्याम्बि ख्वाइ ।
- (घ) अम् चेःइख्वाम् ख्वाइ ।
- (ङ) अम् सारकिपो उकम् ख्वाइ ।

७. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् रेःन्फे बि रेक्ते ।

चाः चाः मेल्सेम् ल्यास्प्य उन् तापड् याइलोत्नुखोयो इवाप्सु मुघाड् थेरब्यनु ।
मनअ पखतम्सा ह्याम्यो मेसअ स्युर् फ्याइ म्युन्य मुघाड्ब्यनु । तापड् याइल्युसा
स्युर् फ्याइ म्युन्य मबड्प्य अयस्थेरत्यनु । याइल्युसा स्युर् फ्याइ म्युन्यड्
मुगोथेरब्य ।

तापपो छ्याल् छेइसअ इवाप्सु तुयु मुसअ मेल्सेम् ल्यास्प्यसुपो लइखुड्/रिहोड्
(साइनो) ल्योम्यनु । मेसअ लइखुड् सइल्युसअ तड्ड् मेल्सेम् फिक्वि ख्योस्त्यनु ।
लइखुड् न्युप्यपो तड्ड् स्युर् फ्याइ क्याम् म्युथेरत्य नु ।

८. युक रेःन्त्योम्यो उनड् रेक्ते ।

.....

.....

.....

.....

९. इताप्पो इनुअय रेक्ते ।

- स्युर क्याम्बि हुलुयो कड्किवोये ? सड्सअ रेक्ते ।
- स्युर क्याम् बि अ्यातोसक ग्रोम्य लास्म्य सिल म्युकि वोये मुम्युकि वो? सड्सअ रेक्ते ।

गोम्य लास्म्य सिल्

ख्याल् ह्याम्अय वास्वि गोम् लास् सिल म्युकि । चाःचाःअय त्यड सिल् गोम्य लास्म्य सिल्यो अयाइकि । अनम् गोम्य, लास्म्य मनअ खाक्चलप् सुक्पु बेडम्य चेल्य मोत्नुए । खाक्चलप् चेल्य मनअ गोम्य कोलो लास्म्य बेडम्यसु म्युइतिए ।

खाक्चलप्, गोम्य मनअ लास्म्य याक्कि मोत्नुलोड रेस्कप् छ्युक्त्यनुए । अम् ह्याम् अय चालो थुन्याम्बि क्यम्यान्दु कि ज्युथेरत्यनु ए । चालो रोस म्युत्युना ज्युत्नुए । खाक्चलप्, गोम्य मनअ लास्म्य ह्याम् उन् मिर्वाम् तल्लो ल्याम् थुलेस्त्यनुए । ल्याम्बि ल्याम् थितो ख्योस्त्यनुलो ताप्तपे छ्युक्त्यनु ए । अलासम्यो मुध्युम्बनुए । मेसड ताप्तपे तल्लितो छेला रेम्यानु ए । याथ खोलेपो उन् ह्यारि पुत्य । म्यवेना ताप् तापअयड स्युररेर म्युत्यनु ए ।

गोम्य मनअ लास्म्यसु द्युस्यो म्युइति । अम्सुअय ल्याल्ड स्युरफ्याइ म्युस्सुए । याथ खाक्चलपअय यो व्याइलेम् कोलो स्युरफ्याइ म्युत्यए । म्य खाक्चलपपो स्युरफ्याइवि गोम्य कोलो लास्म्य ह्वाइमत्यसुए । घोले थोचि याथ बेडम्य चेल्य ध्युम्यनु ए । मेसअ ध्युम्युलो गोम्य, लास्म्य मरि थ्वारसेत्यसुलो मरिमरि छ्योमितिए ।

अम्सुपो उपार म्युसअ वोडम्यो छयोम्यनुए । अयान्तोसक इकअय वास् म्युकिलो म्य सिलड् ग्रोम्य लास्म्य लइकि । वास्बि चालो साक्पु मेल्सेम् चालो भ्याल् मेल्सेम् तुरेड् छ्वाम्नु । वास्बि वडाम् सिल् बि घोले मेल्सेम् छ्वाम्नु । मोलो ग्रोम्य लास्म्य सिलबि साक्पु मनअ चालो भ्याल् तुरेड् छ्वाम्नु ।

ख्याल ह्याम्पो त्य ग्रोम्य लास्म्य सिल् तुरेड् द्युस्प्य मेल्सेम्ह्याम् छ्वाम्नु । मेल्सेम्अय ग्रोम्य लास्म्य सिल्वि छ्वाम्नुलो ल्यास्प्य ह्याम्अय म्यन्युव्य त्युब्नु । म्यड् म्यन्युव्य डिसअ मेल्सेम् ह्याम्अय सिल् म्यनु । ग्रोम्य लास्म्य सिल् म्यनुलो दम्यन्, छ्वाम्न्य मनअ ब्रान्सिन्य सिल म्यानु ।

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेःन्य ब्राः ब्वाप्ह्याम् चेःइमिअय अयाइमिम् डिये मनअ इन्ययो तुले जेत्ते ।

अम्सुअय ल्याल्ड् स्युरफ्याइ म्युस्सुए । याथ खाक्चलपअय यो व्याइलेम् कोलो स्युरफ्याइ म्युत्य ए । खाक्चलपपो स्युरफ्याइबि ग्रोम्य कोलो लास्म्य ह्योइति ए । घोले थोचि याथ वेड्म्य चेल्य ध्युम्यनुए । मेसअ ध्युम्युलो ग्रोम्य, लास्म्य मरि थ्वारसेत्यसुलो मरिमरि छयोमितिए ।

अम्सुपो उपार म्युसअ वोडम्यो छयोम्यनुए । अयान्तोसक इकअय वास् म्युकिलो म्य सिलड् ग्रोम्य लास्म्य लइकि । वास्बि चालो साक्पु मेल्सेम् चालो भ्याल् मेल्सेम् तुरेड् छ्वाम्नु ।

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्रोम्सुए ।

खाक्चलप् पो	क्याम्यान्दु कि मत्त्यु
थुन्त्यम् बि	साक्पु वेड्सु म्युइति
वेड्म्य चेल्य	मरि छयोमिति
ग्रोम्य लास्म्य	मोत्यानु ए
वेड्म्यसु	चेल्य
	द्युस्प्यो म्युइति

३. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) ग्रोम्य लास्म्य सिल् हेबे द्युस्पो मेल्सेम्अय म्यनु ?
- (ख) ग्रोम्य लास्म्य सिल् म्यनुलो स्युअय म्यन्युब्य त्युब्य ?
- (ग) खाक्चलप्पो उबेड्म्य सुकअ दिस्प्यो होये छ्यारिवो मोत्या ए ?
- (घ) खाक्चलपअय स्यु कोलो स्युरफ्याइ म्युत्य ?
- (ङ) खाक्चलप्पो स्युरफ्याइवि स्युस्यु ह्योइति ए ?
- (च) ग्रोम्य लास्म्य सिल् म्यनुलो हेबे स्वारप्य हस् छ्वाम्नु ? रेक्ते ।

४. युक्कुम् छेन्ना व्यान्ज्याम्बि त्युये ।

(म्युकिलो, साक्पु मेल्सेम्, घोले मेल्सेम् छ्वाम्नु, सिल्बि साक्पु, द्युस्प्य, म्यन्युब्य)

अ्यान्तोसक इकअय वास्म्य सिल्ड ग्रोम्य लास्म्य लइःकि । वास्बि चालोचालो भ्याल् मेल्सेम् तुरेड छ्वाम्नु । वास्बि वडाम् सिल् बि..... । मोलो ग्रोम्य लास्म्य मनअ चालो भ्याल् तुरेड छ्वाम्नु ।

ख्याःल ह्याम्पो त्य ग्रोम्य लास्म्य सिल् तुरेड मेल्सेम्ह्याम् छ्वाम्नु । मेल्सेम्अय ग्रोम्य लास्म्य सिल्बि छ्वाम्नुलो ल्यास्प्य ह्याम्अय त्युब्नु ।

५. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फे बि रेःक्ते ।

- खाक्चलप् ह्याम् याक्कि मोत्नुलोड रेस्कप् छ्युक्त्यनुए ।
- थुन्याम्बि क्याम्यान्दु कि मत्त्यु ।
- देलकम्बि देल कि मत्त्यु ।
- थुन्याम् बि रेस्कप् वेड्म्य चेल्य्य ताप्तापे छ्युक्त्यनु ए ।
- चेल्य्यकोलो ध्युम्यनुलो थ्वारसेसअ मरि छ्योमितिए ।

६. युक्त रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् ब्राः लाङ् रेक्ते ।

छ्वाम्न्य :

थेसअः उड लेल्बि छ्याम्य यदु ।

(क) व्वाइलेम् :

(ख) म्यन्युव्य :

(ग) सिल् :

(घ) खाक्चलप् :

(ङ) दाक्सु स्वान्य :

(च) ब्रान्सिन्य :

७. युक्त रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् रेःन्फे बि रेक्ते ।

ग्रोम्य, लास्म्य मनअ खाक्चलप् सुक्पु वेड्म्य चेल्य मोत्नु ए । खाक्चलप् चेल्य मनअ ग्रोम्य कोलो लास्म्य वेड्म्यसु म्युइति ए ।

खाक्चलप्, ग्रोम्य मनअ लास्म्य याक्कि मोत्नुलोड रेस्कप् छ्युक्त्यनु ए । अम् ह्याम् अय चालो थुन्याम्बि क्यम्यान्दु कि ज्युथेरत्यनु ए ।

८. युक्त रेःन्त्योम्यपो उनड रेक्ते ।

.....

९. इतापूअ्यड रेक्ते ।

- वास् वि म्युकिम् सिल् ह्याम्पो उन्नड म्याम् सडसअ रेक्ते ।
- ग्रोम्य लास्म्य सिल् हेवे स्वार्प्य अ्य म्यनु ? वडाम् वास् सिल् हेफेम् मत्त्यु रेक्ते ।

खन् २०७७/१२/०८

सिरम् दाक्सु

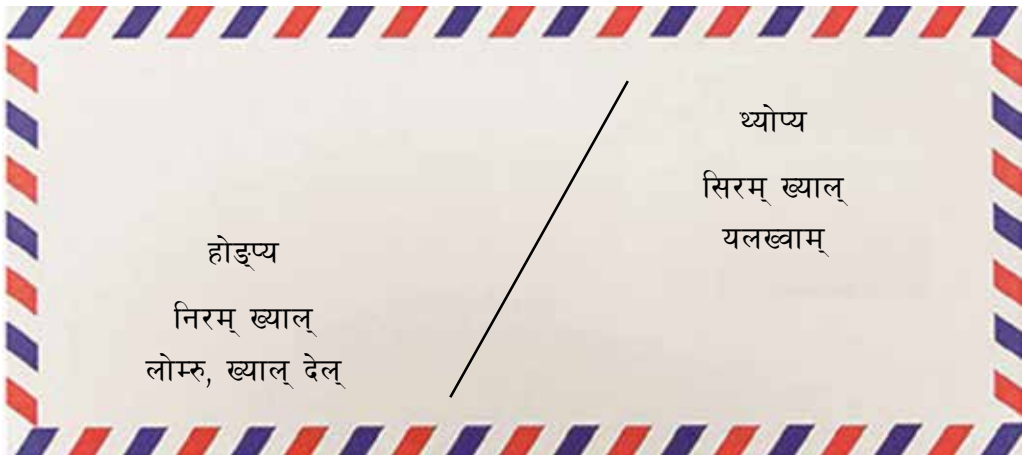
ख्योलेड न्युप्य इमुनि ओ ? ओक् यो देल्वि ख्योलेड न्युप्यड मुका । अन्य इब्रा:साफम्वि माने हुलु कइकि अयसअ इसिड् त्याम् गोत्य । उडयो अप्याप् सड्सअ रेक्ताम् स्यो ।

हुलु कन्त्य अनम्कड गोत्याम्ए । इक् ख्याल् च्योअ्य च्यरि भय, मि, कु, भुड्, धाम्, सड्, लुड् मनअ प्योख् छ्येप्यए । च्यारि च्यो: ख्याल्अ्य मि छ्येन्यड हुलु कइ:किम् ए ।

न्यगि, स्युर क्याम्, कम् मोसि, वास् मनअ कम् म्युकिलो ख्योलेका ल्याल् हुलु कन्त्य मत्त्यु । हुलु कइकिलो पखतम्सअ्य तम्र अ्याइ । अ्यारिबि चि: मत्त्यु, छोरस्यो मि वि वेक्तो न्यस्व्यअ्य चि फे:इतो हुलु कत्नु । हुलु मकइसअ वोडाम् मायो छ्येन्य मुन्यु ए । मेसअ इक् ख्याल् च्योअ्य हुलु कन्त्य रदम् अनम्कअ ग्यो । त्यक वडाम् ब्रा: वडाम् ब्रा: साफम् वि रेक्तु । अन्योल थेवेड । अलस्यो ।

निरम ख्याल्

लोम्रु, ख्याल् देल्

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेःन्य ब्राः ब्वाप् चेःइमिअय् अ्याइमिम् डिजे मनअ इन्ययो तुले जेत्ते ।

हुलु कन्त्य अनम्कड गोत्याम्ए । इक् ख्याल् च्योअय् च्यरि भय, मि, कु, भुड्, धाम्, सड्, लुड् मनअ प्योख् छ्येप्यए । च्यारि च्योः ख्याल्अय् मि छ्येन्यड हुलु कइकिम्ए । न्यगि, स्युर क्याम्, कम् मोसि, वास् मनअ कम् म्युकिलो ख्योलेका ल्याल् हुलु कन्त्य मत्त्यु ।

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्योम्सुए ।

ख्योलेड न्युप्यड	अयइसअ इसिड् त्याम् गोत्य
माने हुलु कइकि	इ मुनि ?
न्यगि, स्युर क्याम् वि	अयरि वि चिः, छोरस्यो यो वेक्नु ।
हुल मकडःसअ	हुलु कन्त्य मत्त्यु
ख्याल् च्योअय् हुलु कन्त्य	मायो छ्येन्य मुन्युए ।
	रदम् अनम् कअड गोत्याम् स्यो ।

३. सन्त्राःपो अवान् ब्राः रेक्ते ।

- (क) ख्याल् ह्याम्अय् माड्के हेबोलोयो हुलु कन्त्य मत्त्यु ?
- (ख) स्युअय् माने हुलु कइकि अ्याइस सिड्त्याम् गोत्य?
- (ग) ख्याल् च्योअय् माने हुलु कइःकि ?
- (घ) हुलु कइकिलो ममाड चहेइ छु ? रेक्ते ।
- (ङ) त्य ब्राः साफम् स्युअय् स्यु रेक्त्याम्?

४. युक्कुम् छेन्ना व्यान्याम्बि त्युये ।

(चि फेःइतो हुलु, वास् म्युकिलो, पखतम्सअय्, रदम् अनम् कअ

न्यगि, स्युर क्याम् मनअ..... ख्योलेका ल्याल् हुलु कन्त्य मत्त्यु । हुलु कइःकिलो तम् अ्याइ । अ्यारि वि चिः मत्त्यु, छोरस्यो मि वि

वेक्तो न्यस्व्यअ्य कत्नु । हुलु मकइसअ वोडाम् मायो छ्ल्येनय मुन्यु ए ।

५. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फे बि रेःक्ते ।

न्यगि, स्युर क्याम् मनअ वास् म्युकिलो ख्योलेका ल्याल् हुलु कन्त्य मत्त्यु । हुलु कइकिलो पखतम्सअ्य तम्र अ्याइ । अ्यारि बि चिः मत्त्यु, छोरस्यो मि बि वेक्तो न्यस्व्यअ्य चि फेःइतो हुलु कत्नु । हुलु मकइसअ वोडाम् छ्ल्येन्य मुन्यु ए । मेसअ इक् ख्याल् च्योअ्य हुलु कन्त्य रदम् अनम् कअ ग्यो । त्यक वडाम् ब्राः वडाम् ब्राः साफम्बि रेक्ते ।

६. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् थेसअ रेक्ते ।

- इन् कम् इखाइड ।

थेसअ रेक्ते : इन् कम् मखाइ ।

(क) उड भेस् थ खाइड ।

(ख) उड यिउ जड ।

(ग) निरम् वाक् देल खाइ ।

(घ) सुजम् चेःइखाम् खाइ ।

७. युक् रेःन्त्योम्यो पो उनड रेक्ते ।

८. इताप् अ्यड रेक्ते ।

- हुलु कइःकिलो वडाम् ममाड म्युकि । सइसअ रेक्ते ।
- हुलु हेबेलो हेबेलो कइःकि ? सइसअ रेक्ते ।

- रुनाः चेःइमि दाक्सु ।
- चेःइमि : दाक्सु रुना । मनअ माड म्युतोड इमु ?
- रुनाः त्यो अनुवि ब्राः खरुदुहे मुडाम् ।
- चेःइमि : हेफेम् ब्राः इखरुदयम् ?
- रुना : हेसअ लोल्युन्सिन्य मम्सडनअ ।
- चेःइमि : ए म्यने बड्प्य ब्राः वो । इन्य वडाम् मायो म्युन्य मुमत्यु । चेःइख्वाम् ख्वान्य बड्प्य चेःइसिन्य ।
- रुना : मना वडाम् ?
- चेःइमि : घोले चेःइसिन्य मत्त्यु । दला चेःइख्वाम् ख्वान्य एइ ।
- रुनाः मना कम्बिम् स्युअ्य म्याम् प्याप् फ्ल्योनु ?
- चेःइमि : उसोमिन्य, दिच्छय म्याम् प्याप् फ्ल्योन्य, उन्योल चेःइख्वाम् ख्वान्य ।
- रुनाः मेखि हि चेःइमि ।
- चेःइमि : मेखि अनम्बिम् थोचिबि मिर्वाम् घ्वाल्प्य हसुड घ्वाल्प्य । अयतोस्काम् थोचिबि बड्प्य रेःन्य, जेन्य चक्प्य, कोक्प्य हसुड घ्वाल्प्य ।
- रुनाः अछुडुडखि चेःइमि । घोले रेःन्य, जेन्य च्याप्य मनअ चक्प्य कोक्प्य हसुड घ्वाल्प्य । मोलो चाः चाः अयने दलाड चेःइख्वाम् सित्तु ।
- चेःइमि : मेखि मोलो मेसअ मुन्यु । घोले चेःइसिन्य मत्त्यु, बड्प्य चेःइसिन्य मत्त्यु ।

रुना : ओउ ... चेःइमि । उडने दरम् कोलोड भ्योल मुसअ बड्प्य चेःइसिड ।
चेःइमि : अ..... बड्प्य स्यो । भ्योल म्युन्य स्यो । अ्यान् ब्राड्सियि रुना,
बड्प्य ब्राः म्युइति । घ्वाल्प्य हस् छुन्य स्यो ।
रुना: ओउ .. ओउ... चेःइमि । अलस्यो ।

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् चेःइमिअ्य अ्याइमिम् डिये मनअ इन्ययो तुले जेतते ।

अनम्मिम् थोचिवि मिर्वाम् घ्वाल्प्य हस्ड घ्वाल्प्य । अ्यतोस्काम् थोचिवि बड्प्य
रेःन्य, जेन्य चक्य, कोक्य हस्ड घ्वाल्प्य ।

अछड्डखि चेःइमि । घोले रेःन्य, जेन्य च्याप्य मनअ चक्य कोक्य हस्ड घ्वाल्प्य ।
मोलो चाः चाः अ्यने दलाड चेःइख्वाम् सित्तु ।

२. त्यालाम् ब्राः व्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्रोम्सुए ।

लोल्युन्सिन्य	मत्त्यु
चेःइख्वाम्	मिर्वाम् घ्वाल्प्य हस् घ्वाल्प्य
घोल चेःइसिन्य	मम्सिडाम्
अनम्मिम् थोचिवि	कोन्य मत्त्यु
रेन्य, जेन्य	ख्वान्य बड्प्य
	ब्राड्सियि

३. सन्ब्राःपो अ्वान् ब्राः रेक्ते ।

(क) रुना माड् म्युतोड मु ?

(ख) चेःइमिअ्य रुना ख्यावि ख्वान्य मत्त्यु ल्युत्य ?

(ग) अनम्मिम् थोचिवि हेफेम् हस् घ्वाल्प्य छुक्थेर्त्य नुए ?

(घ) अ्यानतोस्क हेफेम् हस् वड्प्य इलइकि ?

(ड) माड्के रुना चेःइख्वाम् मुख्वाइमिम् ?

४. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फे बि रेःक्ते ।

- देलकम् बि घोले क्याम् मत्त्यु ।
- रुना हेडाम् घोले चेःइसिप्य चेःइख्वाम् ख्वान्य मुथ्योनु ।
- कम्बिम् क्याम् उदिच्छय मनअ उसेन्य म्युसअयो उन्योल चेःइख्वाम् ख्वान्य च्याप्कि ।
- च्याप्किम् क्याम् म्याम् प्याप् फ्ल्योन्य मत्त्यु ।
- उदिच्छय, उस्योमिन्य म्याम् प्याप् फ्ल्योन्य मनअ उन्योल चेःइख्वाम् ख्वान्य मत्त्यु ।

५. व्यान्ज्याम् बि धम्य ब्राः त्यये ।

कम् बिम् क्याम् स्युअ्यम्य ।

थेसअ

– कम् बिम् क्याम् उड मड ।

– कम् बिम् क्याम् ओक्अ्य म्युका ।

उड	क्याम्	मुड
ओक्अ्य		म्युका
इन्त्य		
येन्अ्य		
इक्अ्य		
अम्सुअ्य	क्याम्	म्यसु
अम् ह्याम्अ्य		

६. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् स्युस्युअ्य अ्यास्त्यनुम् रेक्ते ।

- अनम्मिम् थोचिबि मिर्वाम् घ्वाल्प्य हसड् घ्वाल्प्य : चेःइमि ।
- अयन्तोस्काम् थोचिबि बड्प्य रेःन्य, जेन्य च्याप्य, कोक्य हसड् घ्वाल्प्य :
..... ।
- घोले रेन्य, जेन्य च्याप्य हसड् घ्वाल्प्य ।
- मोलो चाःचाःअ्यने दलाड चेःइख्वाम् सित्तु
- मेसअ म्नुयु । घोले चेःइसिन्य मत्त्यु, बड्प्य चेःइसिन्य मत्त्यु
- दरम् कोलोड भ्योल मुसअ उड्ने चेःइसिड
- अ बड्प्य स्यो । भ्योल म्युन्य स्यो

७. युक् रेःन्त्योम्योबि माड् मुतोड मुनु रेक्ते ।

.....

.....

.....

.....

.....

८. इताप्अ्यड रेक्ते ।

- चेःइसिक्वि चेःइख्वाम् मुख्वाइकि खो माड् छु ? रेक्ते ।
- अनम् चेःइख्वाम् ख्वान्य मुगोब्यलो हस् ह्याम् ममाड् चेःइत्यानुए । सड्सअ रेक्ते ।

मिन् ह्याम् अय् मिर्वाम् तल्ल्य
माड् खायो म्युन्य मत्त्यु । ख्याल्
च्यरि च्योःअय् सड्, मि, लुड्,
प्योख्, कु ख्योलेड र्योड्नु ।
थुन्याम्बि घ्वाल्स्य सड्पो उखाड्
मत्त्यु । म्य सड्पो उखाड् लकअ
रोनसड् म्यनु । वयथाम् बोसु
सड्पो उखाड् लकअ अयारी,
स्युल्युम्, चुन्ठि, ख्वारव्य, कठुवा
म्यनु । ग्लम्ब्य सड्पो उफो सेले नोक्चोअय् चिन्ता म्यनुलो खाः कड्ःन्य र्योड्नु । कम् मोसि
म्यनुलो योस् मनअ एल्लिस् र्योड्नु ।

भेसथ मना वयथ ग्योप्य च्योकबुपोयो रोनसड् मत्त्यु । च्योकबु सड् मरि ध्वाड्प्य
मनअ भेड्प्य मत्त्यु । देलकम्बि च्योकबु सड्पो फोख्सड्यो फ्योक्नु । प्वान्दुपो
उल्ययो च्योकबु सड्पो म्यनु । वयथ लम्प्य आप्, खिस् सड्पोयो रोनसड् म्यनु ।
खिस्पो आमखि ल्याःइसअ लुप, कठुवा, चुन्ठि मनअ ठेका क्लेक्नु ।
अनम् आमखिपो घ्योर घ्यान्ययो गोथेरत्य । भ्रोक्य थ्योक्त्वियो
आमखिअय् क्लेक्थेरत्यनु ।

भेसथाम् थान्बु सड्पो हालो म्युकि । थान्बुपो सेक्सड्यो म्युकि ।
थान्बु सड्पो उःनिपो साड्कु तुन्ययो च्यन्युप्य मत्त्यु ।

विसबु वयथ मनअ भेसथयो लम्नु । विसबु मरि दलाड् भ्वार ।
कम् म्युकिलो विसबुपो सड्यो र्योड्नु । ध्यर्यु सड्पो उखाड्यो
र्योड्नु । चिन्त म्यनुलो कम् प्वान्य खिलयो थाक्नु । ध्यर्यु सड्पो

उखाड् अथा भड्प्य मत्त्यु । ध्यर्युपो उपुड्यो अथा
भड्प्य मत्त्यु ।

भेसुथाम् ख्योबेल् सड्पो कम् म्युकिलो मरि भेड् ।
अनम्मिमम् हसुअय ख्योबेल्पो तड्ड सड् क्पथेरत्यनुए ।
अयन्तोस्क ख्योबेल् सड् भेले मुलम्नु । कुरसि सड्पो
उफो लकअ लड्खि म्युन्य ग्योथेरत्यए । अयन्तोस्कयो
कुरसिपो उफो लकअ लड्खि म्यनु । कुरसिपो उज्य ज्योन्ययो मरि च्यन्यु ।

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेःन्य ब्राः ब्वाप् चेःइमिअय अ्याइमिम् डिये मनअ इन्ययो तुले जेत्ते ।

थुन्याम्बि ध्वाल्प्य सड्पो उखाड् मत्त्यु । म्य सड्पो उखाड् लकअ रोसड् म्यनु ।
वयथाम् बोसु सड्पो उखाड् लकअ अ्यारी, स्युल्युम्, चुन्ठि, ख्वार्व्य, कठुवा
म्यनु । ग्लम्ब्य सड्पो उफो सेले नोक्चोअय चिन्ता म्यनुलो खाः कइःन्य र्योड्नु ।
कम् मोसि म्यनुलो योस् मनअ येल्सि र्योड्नुयु ।

भेसथ मनअ वयथ ग्योप्य च्योकबुपो यो रोसड् मत्त्यु । च्योकबु सड् मरि
ध्वाइप्य मनअ भेड्प्य मत्त्यु । देलकम्बि च्योकबु सड्पो फोख्सड्यो फ्योक्नु ।
प्वान्दुयो उत्ययो च्योकबु सड्लकअ म्यनु ।

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्योम्सुए ।

ध्वाल्प्य सड्पो रोसड् म्यनु ।

सड्पो उखाड् लकअ उखाड् मत्त्यु ।

बोसुपो सड्लक नोक्चो र्योड्नुयु ।

यासु मनअ येल्सि चुन्ठि, ख्वार्व्य, कठुवा म्यनु ।

च्योकबु सड् मरि खिस्

ध्वाइप्य मत्त्यु ।

३. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) वयथाम् बोसु सङ्पो उखाङ् लकअ ख्याल् ह्याम्अय ममाङ् म्यानु ?
(ख) च्योकबु सङ् ख्यावि ख्यावि लम्नु ? म्यलक ख्याल् ह्याम्अय माङ् म्यनु ?
(ग) खिस सङ्पो माङ् ल्याङ् ? म्य हस्अय माङ् म्यानु ?
(घ) थान्बु सङ् भेसथ वोये वयथ वो मत्त्यु ?
(ङ) वयथ मनअ भेसथ उहेम् उहेम् सङ् लम्नु ? रेक्ते ।
(च) लङ्खि उहेम् सङ्पो म्यनु ? रेक्ते ।

४. युक्कुम् छेन्ना व्यान्ज्याम्बि त्युये ।

(ध्वाङ्प्य, च्योकबुपो, सङ्लकअ पो, च्योकबु सङ्पो, रोसङ्, कठुवा, घ्योर, थ्योक्ल बियो)

भेसथ मना वयथ ग्योप्य यो रोसङ् मत्त्यु । च्योकबु सङ् मरि मनअ भेङ्प्य मत्त्यु । देलकम्बि..... फोख्सङ्यो फ्योक्नु । प्वान्द्युपो उलय यो..... म्यनु । वयथ लम्प्य आप्, खिस् यो म्यनु । खिसपो आमखि ल्याङ्सअ लुप, चुन्ठि मनअ ठेका क्लेक्नु । अनम् आमखि पो घ्रान्ण्य यो गोरथेत्य । भ्रोक्य आमखिअय क्लेक्थेरत्यनु ।

५. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फे बि रेःक्ते ।

थान्बुपो सेक्सङ्यो म्युकि । थान्बु सङ्पो उःनिपो साङ्कु तुन्ययो च्यन्युप्य मत्त्यु । बिसबु वयथ मनअ भेसथ यो लम्नु । बिसबु मरि दलाङ् भ्वार । कम् म्युकिलो बिसबुपो सङ्यो र्योङ्नु । ध्यर्यु सङ्पो उखाङ्यो र्योङ्नु । चिन्त म्युनुलो कम् प्वान्य खिलयो थाक्नु । ध्यर्यु सङ्पो उखाङ् अथा भङ्प्य मत्त्यु । ध्यर्युपो उपुङ्यो अथा भङ्प्य मत्त्यु ।

भेस्थाम् ख्योबेल् सङ्पो कम् म्युकिलो मरि भेङ् । अनम्मिम् हस्अय ख्योबेल्पो तङ्ङ सङ् क्प्येरत्यनु ए । अयन्तोस्क ख्योबेल् सङ् भेले मुलम्नु ।

६. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् लकअ रेःलाङ् रेक्ते ।

थेसअ रेक्ते :

आम्खि : ख्याल् ह्याम्अय लुप क्लेन्य आम्खि र्योङ्नु ।

(क) च्योकवु

(ख) चुन्ठि

(ग) वयथ

(घ) लङ्खि

(ङ) थान्बु

(च) अयारि

७. उनङ् रेःन्य पो रेःन्योम्यो म्युये ।

(क) स्युल्युम् (ख) अयारि (ग) भ्यात् (घ) क्याफ्याम्

८. इताप्अय रेक्ते ।

- येन्कम् फ्यारवि उहेम् उहेम् सङ्पो उखाङ् ह्याम् ग्योनु ? म्य सङ्पो उखाङ्कलका ममाङ् इम्युनि ? रेक्ते ।
- इकम् गोवि सङ्पो ममाङ् रोनसङ् ग्योनु ? उनङ् रेक्ते ।

त्य च्यरी बयबि मरि स्वारप्य हस् ह्याम् मुनु । मेसड मरि घोले ज्वाम् ह्याम्यो मुनु । म्यख्योलेड ज्वाम् ह्याम् बि ख्याल् ज्वाम्यो मुनु । ख्याल् म्युक्दे च्यरि बय ख्याल् देल् लइःकि । ख्याल् ह्याम्पो छेइल्युक्दे, जेइल्युक्दे द्वासन्ड मत्त्यु । मनअ ह्वाइमइ ल्युक्दे फुलनइयो मत्त्यु ।

त्य च्यरि बयबि ख्याल् ह्याम् ख्यबि म्ययोड मुनु । अमह्याम् अनम्का सोलुखुम्बु (सालखम्बु) सकम्बुवि मोत्तु । सोलुखुम्बु सकम्बुवि फल्ले, राफ्छा, लोम्रु, वाकु, हाइकुले, पावइ, देउसा मनअ ज्युब्यु ख्योलेड ख्याल् देल् अयइकिन छेइकि । म्य देल्गोबि वडाम् ज्वाम्यो मुनु । मोलो ख्याल् ह्याम् ख्योलेका ल्याल्कअ मनअ घोले मनु ।

ख्याल् देल्बि अम्हयाम् ख्याल् ब्राः जेनु । वडाम् ज्वाम्अययो ख्याल् ब्राः जेन्य क्योक्नु ।
ख्याल् ह्याम्अय वास्, न्यगि मनअ स्युरक्यम् ख्याल् ब्राः विड म्यनु । अम् ह्याम्पो
ख्योले तम् ख्याल् ब्राः वि मत्त्यु । ख्याल् ह्याम् फुलनड् लकअ ह्वाइ मइल्युनु । थेसअ
ह्वाइ मइल्युन्य अनम् कअड गोथेरत्य ए ।

सोलुखुम्बु सकम्बु वि ख्याल् ह्याम्पो वास् फ्युक्त्याम्ए । राफ्छा, लोम्रु, ज्युब्यु, पावइ,
हाड्कुले, वाकु मनअ फल्लेबि वास् ख्वाम् ग्योनु । ख्योलेका ल्याल् लोम्रुबि वास् घ्लेनु ।
वास्वि ख्योलेअय भाड्ग्र, पाड्गा क्वाप्नु नअ सिल् म्युतो छ्वाम्नु ।

अयान्तोसका वाख्देलबियो वास् छ्वाम्नु । मेसाड यलख्वाम् ध्वाम्देलबि ख्याल् देलग्यो ।
ध्वाम्देलबियो वास् घ्ल्येनुना छ्वाम्नु । मोलो च्यरि भयका ल्याल् घ्लेनु । ध्वाम्देलबि
वडाम् रादु ज्वाम् ह्याम्कोलो तुयु मनअ तुरेड घ्लेनु । मोलो देलकम् बिम् पखतम्स
ह्याम्अय ख्याल् देल्का ल्याल् वास् घ्येन्य मुन्यु अयान्नु ।

यलख्वाम् वि ख्याल्का वडाम् ज्वाम् घोले मुनु । ताप्य तड्ड वास् घ्ल्येन्य हे म्युन्य
मुधम् । मेमिअय ल्याल् घ्लेनु । वास् वि च्यरि भय, ज्य, सोस् घ्लेसा तड् छ्वाम्नु ।
ध्वाम्देलबि ख्योले ख्याल् ह्याम् तुदे थम्सिसा वास् घ्लेनु ।

वाक्देलबि ख्योले ख्याल् ह्याम् तुयु मुकिखो सेइल्युन्य, फ्ल्यो ल्युन्ययो न्यु ।
च्योःच्योःह्याम अययो ख्याल् ब्राः, बफुरि चेःइसिनु अयाइसअ ख्याल् देल् म्युन्य ग्यो ।
म्य ख्याल् देलबि ख्याल् ह्याम्पो म्योल्कम् यो म्युन्यग्यो । त्यबि अयान्मिम् च्योः
च्यास् ह्याम्अय ख्याल्पो बफुरि, तम् मनअ पखतम्स ह्याम् धम्नय मनअ म्युन्य
थ्योनु ।

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेःन्य ब्राः ब्वाप् चेःइमिअय अ्याइमिम् डिये मनअ इन्ययो तुले जेत्ते ।

सोलुखुम्बु सकम्बुवि फल्ले, राफ्छा, लोम्रु, वाक्, हाङ्कुले, पावइ, देउसा मनअ ज्युब्यु ख्योलेड ख्याल् देल् अयइकिन छेइकि । म्य देल्गोवि वडाम् ज्वाम्यो मुनु । मोलो ख्याल् ह्याम ख्योलेका ल्याल्कअ मनअ घोले मनु । ख्याल् देल्बि अम्ह्याम् ख्याल् ब्राः जेनु । वडाम् ज्वाम्अययो ख्याल् ब्राः जेन्य क्योक्नु । ख्याल् ह्याम्अय वास्, न्यगि मनअ स्युरक्याम् ख्याल् ब्राः विड म्यनु । अम् ह्याम्पो ख्योले तम्र ख्याल् ब्राः वि मत्त्यु ।

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्योम्सुए ।

च्योःच्योः ह्याम्	जेइ ल्युकदे
छेइल्युकदे	ख्याल् ब्राः चेइःसिनु
ध्वाम् देलवि	ख्योलेड जेनु
ख्याल् ब्राः	ख्याल् देलग्यो ।
लोम्रु	द्वासनइ
	ल्याल् वास् घ्लेनु

३. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) ख्याल् अय जेइ ल्युकदे नइ ममाड अ्याइकि ? रेक्ते ।
- (ख) ख्याल् देल्बि वडाम् ज्वाम्अय ख्याल् ब्राः क्योक्नु होये मुक्योक्नु वो ?
- (ग) ख्योलेका ल्याल् वास् ख्यावि घ्लेनु ?
- (घ) ध्वाम् देलवि माने ख्याल् देल् म्युतोड मुनु ?

- (घ) ख्याल्पो ममाङ् क्याम् ख्याल् ब्राः वि म्यनु ?
 (ङ) ख्याल् ह्याम् वास्वि ख्वान्नुलो ममाङ् ग्यो क्वाप्नु ?
 (च) ख्याल् ह्याम्पो तम्र माङ् ब्राः वि मत्त्यु ?

४. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फेबि रेक्ते ।

ख्याल् ह्याम्अय वास्, न्यगि मनअ स्युरक्यम् ख्याल् ब्राः विङ् म्यनु । अम् ह्याम्पो ख्योले तम्र ख्याःल् ब्राः वि मत्त्यु । ख्याःल् ह्याम् फुलनङ् लकअ ह्वाइ मइल्युनु । थेसअ ह्वाइ मइल्युन्य अनम् कअङ् गोथेरत्यए । सोलुखुम्बु सकम्बु वि ख्याल् ह्याम्पो वास् फ्युक्त्याम्ए । राफ्छा, लोम्रु, ज्युव्यु, पावइ, वाकु, हाङ्कुले मनअ फल्लेबि वास् ख्वाम् ग्योनु ।

५. युक्कुम् ब्राःव्वाप् ह्याम् छेन्ना व्यान्ज्याम्बि त्युये ।

(वडाम् रादु ज्वाम्, ताप्य तङ्ङ, पखतम्स ह्याम्अय, घोले मुनु, ल्याल्, च्यरि भय, ख्याल् ह्याम्)

ध्वाम्देलबि ह्याम्कोलो तुयु मनअ तुरेङ् घ्येनु । मोलो देलकम् बिम् ख्याल् देल्का ल्याल् वास् घ्येन्य मुन्यु अ्यान्नु । यलख्वाम् बि ख्याल्का वडाम् ज्वाम् । वास् घ्येन्य हे म्युन्य मुधम् । मेमिअय घ्येनु । वास्बि ज्य, सोस् घ्येसा तङ् छ्वाम्नु । ध्वाम्देलबि ख्योले तुदे थम्ससा वास् घ्येनु ।

६. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् अमिस्कि ब्राः अ्योलबि रेक्ते ।

- च्यरि वय वि स्वारप्य हस् ह्याम् मोत्नु ए ।

थेसअ रेक्ते : च्यारि वय वि स्वारप्य हस् ह्याम् मुनु ।

- (क) ख्याल् ह्याम् द्वास् नङ् लकअ छेइ लोत्यनु ए ।

(ख) म्यदेलबि वडाम् ज्वाम्यो मोथेरत्यनुए ।

(ग) ख्याल् देल्बि ख्याल् ब्राः जेथेरत्यनुए ।

(घ) ख्याल् ह्याम् फुलनङ् लकअ ह्वाइमन लोथेरत्यनुए ।

७. उनङ् रेन्व्यपो रेःन्व्योम्यो म्युये ।

(क) वास् छ्वाम्प्यपो

(ख) न्यगि नोक्चोपो

(ग) भाङ्ग्रापो

(ग) पोल्

८. इताप् अयङ् रेक्ते ।

- न्यगि हेबेलो म्युकि ? माने म्युकि ? म्याम्, प्याप् मनअ चुः पिप् सङ्सअ रेक्ते मनअ चेङ्मि सेङ्मत्ते ।
- चिक्र थेम्बे माङ् त्योकि ? हेबेलो त्योकि ? दिस्प्यो सङ्सअ रेक्ते ।
- वास् हेसअ म्युकि ? येन् कम्बि न्यगि म्यानु होये म्युम्यनु वो ? रेक्ते ।

- रेयुम्पि : रेमे तोम्य त्य लइखुड् अनम् मुगोव्यखो हे छ्युक्व्य ?
- रेमे तोम्य : त्य इक्पो लइखुड् मुगोव्यखो इक् तुड फुलनड् लकअ तड्ड जेइ ल्युक्विकि ।
- रेयुम्पि : मोलो ताप्का द्युस्प्यो हस् ह्याम्ने हेसअ फुलनड्लक जेन्त्य ?
- रेमे तोम्य : मेखिमकअ । इक् ख्याल् ज्वाम्बि ताप्कअ द्युस्प्यो नड्लक जेन्त्य मुन्यु ।
- रेयुम्पि : अनम्ने द्युस्प्यो नड्लक् जेन्त्य मन्युप्य ग्योत्यए ।
- रेमे तोम्य : मेखि, ताप्पो छ्याल् छेइन्ययो लइखुड् ग्योख्योड् त्याम् मकअ ।
- रेयुम्पि : लइखुड् मुगोखो, ताप्पो छ्याल्ड मुछेइकि ।
- रेमे तोम्य : इक् ख्याल्पो लइखुड् घ्वालय्य ।
- रेयुम्पि : इक् ख्याल्अय ताप् गोबिम् लइखुड् ग्योप्यवि स्युरफ्याइ म्युन्ययो मुन्यु ।
- रेमे तोम्य : मेखि । अनम्ने लइखुड् ग्योप्यवि स्युरफ्याइ म्युत्नुखो देल्कम् लकअ क्वालय्यनु ए ।
- रेयुम्पि : मेखि ... । मेफेम् ख्याल् ह्याम् मस्अय् मुथ्योकिम्, डेचोअय मुडिकिम् ख्वाम्बि ख्योस्त्यनु मोत्नुए ।
- रेमे तोम्य : अनम् तड्ड मोओ अ्यान्तोस्कयो मेफेम् हस्ने मयाइःकि ।
- रेयुम्पि : अ...खि मकअ । लइखुड् मन्युप्य कोलो स्युरफ्याइ म्युकिखो ड्वाप्सु अययो मयाइःकि ।

- रेमे तोम्य : मनअ इक् लइखुड् कोन्य माड् म्युन्य मत्त्यु ?
- रेयुम्पि : ताप्पो छ्याल ल्वाम्न मत्त्यु, सड् ल्युन्य मत्त्यु मनअ जेन्य मत्त्यु ।
- रेमे तोम्य : म्याम् प्याप् ह्याम् सड्सअ ताप्पो छ्याल छेइन्य मत्त्यु हि ?
- रेयुम्पि : ब्रा: ख्योले इथोक्त्य स्यो ।
- रेमे तोम्य : अ... स्यो ।
- रेयुम्पि : मोखो ब्राड्सियि स्यो ।

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेःन्य ब्रा: फ्याइ चेःइमि अय् अ्याइमिम् डिये मनअ इन्ययो तुले जेत्ते ।

- रेयुम्पि : अनम्ने द्युस्प्यो नड्लक् जेन्त्य मन्युप्य ग्योत्यए ।
- रेमे तोम्य: मेखि, ताप्पो छ्याल् छेइन्ययो लइखुड् ग्योख्योड् त्याम् मकअ ।
- रेयुम्पि : लइखुड् मुग्योखो, ताप्पो छ्याल्ड् मुछेइकि ।
- रेमे तोम्य : इक् ख्याल्पो लइखुड् घ्वाल्प्य ।
- रेयुम्पि : इक् ख्याल्अय् ताप् गोबिम् लइखुड् ग्योप्यवि स्युरफ्याइ म्युन्ययो मुन्यु ।
- रेमे तोम्य : मेखि । अनम्ने लइखुड् ग्योप्यवि स्युरफ्याइ म्युत्तुखो देल्कम् लकअ क्वाल्प्यनु ए ।
- रेयुम्पि : मेखि ... । मेफेम् ख्याल् ह्याम् मस्अय् मुथ्योकिम्, डेचोअय् मुडिकिम् ख्वाम्बि ख्योस्त्यनु मोत्नुए ।
- रेमे तोम्य : अनम् तड्ड मोओ अ्यान्तोस्कयो मेफेम् हस्ने मयाइःकि ।

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्रोम्सुए ।

द्युस्प्यो हस्	ताप्पो छ्यालड मुछेइकि ।
ताप्पो छ्याल	लइखुड् घ्वाल्प्य ।
लइखुड् मुगयोखो	जेन्य मन्युप्य ग्योत्य ए ।
इक् ख्याल्पो	छेइन्ययो लइखुड् ग्योख्योड् त्याम् ।
अनम्ने द्युस्प्य नड्लकअ	फुलनड्लक जेन्य
	लइखुड्

३. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) ताप्कअ दिस्प्यो नड्लक ह्वाइ मन्न्य ग्यो होयो मुगयो वो ?
- (ख) ताप्पो छ्याल् हेसअ छेइकि ? रेक्ते ।
- (ग) इक् लइखुड् कोन्य माडम्युन्य मत्त्यु ? रेक्ते ।
- (घ) इन्पो इकेरा देल् ख्यावि ? मनअ स्यु ह्याम् ? रेक्ते ।
- (ङ) द्वास् नड् हेबोलो रोड्कि मनअ फुलनड् हेबोलो रोड्कि ? रेक्ते ।

४. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेन्फे बि रेक्ते ।

अनम्ने द्युस्प्य नड्लकअ जेन्य मन्युप्य ग्योत्यए ।

इक् ख्याल्पो लइखुड् घ्वाल्प्य । इक् ख्याल्अय ताप् गोविम् लइखुड् ग्योप्यवि स्युरफ्याइ म्युन्ययो मुन्यु । मेखि ... । अनम्ने लइखुड् ग्योप्यवि स्युरफ्याइ म्युत्नुखो देल्कम् लकअ क्वाल्त्यनुए । मेखि... । मेफेम् ख्याल् ह्याम् मसअय् मुथ्योकिम्, डेचोअय् मुडिकिम् ख्वाम्बि ख्योस्त्यनु मोत्नु ए । अनम् तड्ड मोओ अ्यान्तोस्कयो मेफेम् हस्ने मयाइःकि । अखिमकअ... । लइखुड् मन्युप्य कोलो स्युरफ्याइ म्युकिखो ड्वाप्सुअययो मयाइःकि ।

५. युक्त्वाः ब्राह्मणा व्यान्ज्याम्बि त्तुये ।

- (क) इम्याम्पो चेल्य ह्याम् इन्त्य माङ् इल्युदयु ? (केः, फोड, चु)
- (ख) इप्याप्पो उव्य छ्यारि इन्पो माङ् लइखुङ् र्योदयु ? (चु, फोड, छरमे)
- (ग) इफोङ्पो उफोङ् इन्त्य माङ् इल्युदयु ? (योस्, केरा, चु)
- (घ) इनिन्पो देल्युकोलो इन्पो माङ् लइखुङ् र्योदयु ? (व्य देल्यु, फोङ् देल्यु, व्या देल्यु)
- (ङ) इकेःपो उच्यो ह्याम्कोलो इन्पो माङ् लइखुङ् र्योदयु ? (योस्, केर, च्यास्)
- (च) इप्याप्पो उवेड्म्यकोलो इन्पो माङ् लइखुङ् छु ? (निन्, नोन्, पिप्)

६. युक्त्वाः ब्राह्मणा ह्याम् भङ्तेइ रेःन्फोबि रेक्ते ।

इक् ख्याल् ज्वाम्बि ताप्कअ द्युस्यो नङ्क जेन्त्य म्युन्त्यु ।

अनम्ने द्युस्य नङ्क जेन्त्य मन्युप्य ग्योत्यए ।

मेमिम्अय, ताप्पो छ्याल छेइन्त्ययो लइखुङ् ग्योख्योङ् त्याम् ।

लइखुङ् मुग्योखो, ताप्पो छ्यालङ् मुछेइकि ।

इक् ख्याल्पो लइखुङ् घ्वाल्प्य मत्त्यु स्यो ।

इक् ख्याल्अय ताप् गोबिम् लइखुङ् ग्योप्यबि स्युरफ्याइ म्युन्त्यो मुन्त्यु ।

७. इताप् अयङ् रेक्ते ।

- इन्पो छ्याल ह्याम् स्युस्यु मनअ ख्याबि ख्याबि मुनु रेक्ते ।
- इम्याम्पो मनअ इप्याप्पो केरदेल्, छर्म्यदेल्, योस्कम् मनअ इवाप्सु स्युस्यु मनअ ख्याबि ख्याबि मुनु ? म्याम् प्याप् सिङ्गनअ रेक्ते ।

पखतम्सा ह्याम् अय घ्रोक्त्युत्तुम् तम्परि
 सेन्दि येप्सअ खोयो करन्त्य मइःप्य ग्यो ।
 इक् मिन् ह्याम्पो नइखिम् छेछुवु ।
 छयल्याम् गोवि ल्वाम्न्य मइःप्य ग्यो ॥

ग्रोम्य लास्म्य स्युअय प्युत्सुम् म्यइ तोः
 भाइग्रापो द्योल वि उड प्योतोड मुडा ।
 चारनि कोलो आठनिपो उहवार गोवि
 इक्पोड बुफुरिपो गेः सप्तोड् मुडा ॥

सतिसाल हेड्सअ भेस्प्य इक्पो रिसिव्य
 पखतम्स ह्याम् कोलो म्युन्य मइःप्य ग्यो ।
 कलि लेल् कोलो आयोसा लेल् म्युसअ
 ताप्पोड देल् कम्बिम् समियाड थइन्य ग्यो ॥

नुःलुम् ह्याम् योड बफुरि गोविड ग्यो
 रेन्त्य जेन्त्य म्ययो बफुरि गोविड ग्यो ।
 ताप्अय वडाम् अल स्वान्य योडा
 इक्पोड इक् बफुरि गोविड खि ग्यो ॥

याक्कि कम्गोवि वफुरि ह्याम् गप्सिप्य ग्योनु
याक्कि कम्गोविम् च्यचिह्याम् गप्सिप्य ग्योनु ।
गप्खासिप्य वफुरि, च्यचि ह्याम् भ्याम्नुलो
लुङ्हेडाम् नुःह्याम् यो डेङ्ःतोङ् ग्योनु ॥

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेःन्य सनथम् चेःइमिअय अ्याइमिम् डिये मनअ इन्य यो तुले
जेत्ते ।

याक्कि कम्गोवि वफुरि ह्याम् गप्सिप्य ग्योनु
याक्कि कम्गोविम् च्यचिह्याम् गप्सिप्य ग्योनु ।
गप्खासिप्य वफुरि, च्यचि ह्याम् भ्याम्नुलो
लुङ्हेडाम् नुःह्याम् यो डेङ्ःतोङ् ग्योनु ॥

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्योम्सुए ।

पखतम्स	फेङ्गा
भाङ्ग्रा	संस्कृति
वफुरि	सृजना
समियाड	स्वर्णियम
नङ्खिम्	पुर्खा
	इतिहास

३. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) स्युअ्य घ्रोक्त्युत्नुम् तम्रि इक्अ्य कर्न्य मइःप्य ग्यो ?
(ख) अनम् स्युअ्य प्युत्नुम् तोःवि इक्अ्य भाङ्ग्रा प्योतोड् म्युकि ?
(ग) पखतम्स ह्याम् कोलो माड् म्युन्य मइःप्य ग्यो ?
(घ) नुःलुम् ह्याम् माड्बि ग्योनु ?
(ङ) याक्कि कम् गोबि ममाड् गप्सिप्य ग्योनु ?
(च) लुड् हेडाम् माड्यो डेइःतोड् ग्योनु ?

४. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् भङ्तेइ जेत्ते मनअ रेःन्फे बि रेक्ते ।

- ग्रोम्य लास्म्य स्युअ्य प्युत्सुम् म्यड तोः
- भाङ्ग्रापो द्योलवि उड प्योतोड् मुडा ।
- चारनि कोलो आठनि पो उह्वार गोबि
- इक्पोड बुफुरिपो गोः सक्तोड मुडा ॥

५. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् तुलकअ घोले ब्राः बि रेक्ते ।

- उड् कम् ख्वाइड ।

थेसअ रेक्ते : ओक् कम् ख्वाइक्क ।

- (क) इन् केर देल इक्खाइ ।
(ख) अम् चेःइक्खाम् ख्वाइ ।
(ग) उड् च्यरि भय ह्योडत ।
(घ) उड राफ्छा ख्वाइड ।

६. इनुमिम् ब्राः रेक्ते ।

अनम्मिम् बफुरि हेफेम् गोत्य, अ्यातोस्क ग्योहोये मुग्योवो ? म्याम् प्याप् सिडनअ रेक्ते ।

७. उनड रेन्व्य पो रेःन्व्योम्यो म्युये ।

(क) तोः

(ख) कम्

(ग) स्योलेपो पम्देल

(घ) कव

८. इताप् अ्यड रेक्ते ।

- येन् कम्बि तोः ग्यो होये म्युग्यो ? तोः प्योकिलो ममाड रोङ्कि ? इम्याम् सिडनअ रेक्ते ।

इक् ख्याल् ह्याम्पो द्युस्यो पखतम्स वंशमान् (गुनस्) ख्याल् मोत्य । अम् राष्ट्र्हा ख्याल् देल्पो पोरिखे मुप्य जमान्सिंह ख्याल्पो उच्योः मोत्य । गुनस् वि.सं. १९७६ वि व्युक्त्य् मोत्यए । गुनस्पो उमेस्म्य भोटिमाया (मकम्फुल्) ख्याल् मोत्य । गुनस् देल्बिम् चक्प्य, कोक्प्य पखतम्स, ब्वाल नोक्चो (खव), स्युररेरपो कोक्प्य पखतम्स, न्यगि नोक्छो, क्युवि नोक्छो ख्योलेड म्युथेरत्यए । खवअ्य मइःप्यपो उल्योड्म्य प्यरित्यु फिड्यु । स्युररेरपो पखतम्सअ्य स्युरक्याम् तड्ड म्य । न्यगि नोक्चोअ्य ख्याल् ह्याम्पो न्यगि म्य । तुः पखतम्सअ्य तुःतड् क्याम्म्यनु, मोलो गुनस् ख्योले क्याम् म्युन्य चक्प्य मनअ कोक्प्य मोत्यए । देल्बि द्वास्नड् लइःन्ययो कोक्प्य पखतम्स अम्ड मोत्यए । पखतम्स गुनस्, ब्वाल नोक्चो, न्यगि नोक्चो, स्युररेप मनअ द्वास्नड् लइःवि वाकु, वाप्सा, प्याप्दु, रोचम, हाड्कुला, खोर्दसोम् ख्योस्थेरत्य । गुनस् दोस्रो विश्व युद्धवि ख्योस्त्यम् मोत्य । गुनस् युद्ध नेरत्ययो उबन्दुक् थेरत्यना देल् ओस्त्य । देल् कम् होत्यलो उच्योः भ्याम्ख्योस्त्यम् मोत्यए ।

मेनअ देल् होत्यना याथ ल्यास्प्य पिछ्य उच्योः व्युक्त्यम्ए । उच्योः पुर्ण ख्याल् (जिरिसे) लइःकि । गुनस्पो उच्योः जिरिसे देल्मेपो उनड् रासमाया (सुजम्) ख्याल्ए । गुनस् उच्यो कान्छा जिरिसे अ्ययो उप्याप् गुसन्पो ल्याम्ड क्वाल्त्य । जिरिसेयो देल्बिम् भड्प्य, कोक्प्य मनअ छेइकिम् पखतम्स छ्युक्त्य । अ्यान्तोस्क यो जिरिसे देल्बिम् कोक्प्य पखतम्स अ्याइसड् छेन्तु । गुनस्पो उच्यास्ह्याम् टिकराम, अर्जुन (मज्जबर), मिलन, कुमारी, सुनिता मनअ च्यास् देल्मे शान्ति ख्याल् मुनु । गुनस्पो उयोयो सम्मुहाड् ख्याल्, लइलिसा रादु म्युयि ।

अनम् देलकम्बि ख्याल् ह्याम्पो द्युख् क्याम्, स्युख् क्याम् घ्लेन्यवि गुनस्पो
 उनङ् ख्योलेक ल्याल् थन्थेरत्यनुए । पखतम्स चेःइसिन्य ल्वाम्प्य मनअ मकोक्य
 कोन्य ल्वाम्प्य गुनस्अ्य हेबोलोयो चेःन्त्यनुए । गुनस्पो उच्योः जिरिसे तङ्डमोओ
 उच्यास्यो अ्यतोस्काम् साला पखतम्स अर्जुन ख्याल् (मज्जवर) अ्याइसअ
 छेन्नु । पखतम्स तङ्डमोओ ख्याल् ह्याम्पो द्युख्वि स्युख्वि फ्ल्योक्वि मनअ
 म्योल् चेः मुक्विब्यो मज्जवर होप्य । ख्याल् ह्याम्पो संस्था किरात खालिङ् राई
 उत्थान संघ केन्द्रिय समितिपो अध्यक्षयो मोत्य । अ्यन्जेइ ख्याल् ह्याम्पो
 हेफेम् छेछेबु, च्यचिबु क्याम्बियो मज्जवर ह्योप्य । अमिसूकि गुनस् पखतम्सअ्य
 ध्युत्याम् ल्याम्बि अन्योल दिस्या उच्यो मनअ उच्यास् ह्याम् ल्याम् थितोङ् मुनु ।
 गुनस् पखतम्स वि.सं.२०५९ भ्याम्यना ख्योस्त्य खोयो उसुक् पुस्ताअ्यङ् ख्याल्
 ह्याम् गुन् वेक्तोङ् मुनु ।

म्युन्क्याम् :

१. म्यु रेःन्य ब्राः ब्वाप् चेःइमिअ्य अ्याइमिम् डिये मनअ इन्ययो तुले जेतते ।

उच्योः पुर्ण ख्याल् (जिरिसे) लङ्कि । गुनस्पो उच्योः जिरिसे देल्मेपो उनङ् रासमाया
 (सुजम्) ख्याल्ए । गुनस् उच्यो कान्छा जिरिसे अ्ययो उष्याप् गुसन्पो ल्याम्ड
 क्वाल्त्य । जिरिसेयो देलबिम् भङ्प्य, कोक्य मनअ छेइकिम् पखतम्स छ्युक्त्य ।
 अ्यानतोस्क यो जिरिसे देलबिम् कोक्य पखतम्स अ्याइसङ् छेन्नु । गुनस्पो
 उच्यासह्याम् टिकराम, अर्जुन (मज्जवर), मिलन, कुमारी, सुनिता मनअ च्यास्
 देल्मे शान्ति ख्याल् मुनु । गुनस्पो उयोयो सम्मुहाङ् ख्याल्, लइलिसा रादु म्युयि ।

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घोम्सुए ।

स्युररेर् पखतम्स अय	चिन्त म्यनु ।
ब्वाल नोक्चोअय	न्यगि म्यनु ।
न्यगि नोक्चोअय	स्युर् क्याम् म्यनु ।
सेले नोम्चोअय	नप्मइपो उल्योम्य प्यरित्यु फिड्नु ।
द्वास्नड् लइःन्य	पखतम्स
	कोक्प्य मोत्य गुनस् पखतम्स

३. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) गुनस् हेबोलो व्युक्त्याम् वो ?
- (ख) गुनस् पखतम्स ममाड् म्युन्य कोक्प्य मनअ चक्प्य मोत्यए ?
- ग) पखतम्स गुनस् द्वास्नड् लइःवि ख्यवि ख्यवि सोम् ख्योस्थेरत्यए ?
- (घ) गुनस्पो उच्योपो अय माड् म्यये ? रेक्ते ।
- (ङ) गुनस् हेबोलो भ्याम्यए ? अम्अय ध्युत्याम् लाम्बि स्युस्यु ल्यामथितोड् मुनु ?
- (च) गुनस्पो उमेस्म्यपो माड् ल्युथेरत्यनु ये ? रेक्ते ।

४. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फेबि रेःक्ते ।

देल्बि द्वास्नड् लइःन्ययो कोक्प्य पखतम्स अम्ड मोत्य । पखतम्स गुनस्, ब्वाल नोक्चो, न्यगि नोक्चो, स्युररेप् मनअ द्वास्नड् लइःवि वाक्, वाप्सा, प्याप्डु, रोचम, हाड्कुला, खोरदसोम् ख्योस्थेरत्य । दोस्रो विश्व युद्धवि ख्योस्त्यम् मोत्यए । गुनस् युद्ध नेरत्ययो उबन्दुक् थेरत्यना देल् ओस्त्य । देल् कम् होत्यलो उच्योः भ्यामख्योस्त्यम् मोत्यए ।

मेनअ देल् होत्यना याथ ल्यास्प्य पिच्छय उच्योः व्युक्त्यम्ए । उच्योः पुर्ण ख्याल्

(जिरिसे) लङ्कि । गुनस्पो उच्योः जिरिसे देल्मेपो उनङ् रासमाया (सुजम्) ख्याल् । गुनस् उच्यो कान्छा जिरिसेअ्ययो उप्याप् गुनस्पो ल्याम्ड क्वाल्त्य । जिरिसेयो देलविम् भङ्प्य, कोक्प्य मनअ छेइकिम् पखतम्स छ्युक्त्य ।

५. युक् व्यान्ज्याम्बि धम्प्य ब्राः ब्वाप् ह्याम् त्युये ।

उङ् अन्योल कम् । (ख्वाइङ्, ख्योचि, इक्खाइ)

थेसअः उङ् अन्योल कम् ख्वाइङ् ।

(क) इन् केर देल । (ख्वाइ, इक्खाइ, मक्खान्नि)

(ख) अम्अ्य यिउ । (इज्याओ, इजोत्नुओ, ज्युत्य)

(ग) उङ् च्यरि भय । (ह्योडत, होत्नु, ह्योईति)

(घ) उङ् राष्ठा । (ख्वइङ्, ख्योस्त्यनु, ख्योचिए)

(ङ) येन् रोचम् । (पिन्नु, पिइए, पुन्ए)

६. युक् रेःन्प्य ब्राःब्वाप् ह्याम् घोले ब्राः बि रेक्त ।

● उङ् रेःन्फे घोक्तुङ् ।

● अम्यो कम् ख्योस्त्य ।

● अम्अ्य तोः प्युत्य ।

● इकम् बि ममाङ् ग्यो ?

● उङ् ग्योथ्य ख्योस्त्य मनअ कम् अ्योस्त्य ।

● ग्योथ्यबि तुब मेस मु ।

७. उनड रेन्प्य ब्राःब्वापुपो रेःन्ल्योम्यो म्युये ।

क) थ्योक्ला

ख) म्यन्युव्य

ग) क्यफ्याम्

८. इतापुअ्यड इक्योग्युम् रेक्ते ।

(क) धरान कोन्य अ्याइःकिम् माड ? इदेल्वि स्युर फ्याइवि धरान कोन्य च्याप्य पखतम्स स्यु स्यु मुनु ? रेक्ते ।

(ख) द्वोसनड मान्य लइःल्युकि ? द्वोसनड लइःल्युकिलो ममाड् म्युकि ?

(ग) इम्याम मनअ इप्यापपो केरह्याम् स्युस्यु मदअ ख्यावि ख्यावि मुनु? इन्पो द्वोसुनड् माड् वो ? इचक्त्यु खो रेक्ते, मचक्त्यु खो म्याम् मनअ प्याप् सिड् नअ रेक्ते ।

अनम् ख्याल् ह्याम्अय थुन्यामवि बइ, मेस सेइतो, लेल् म्युथेरत्यनु । युन्याम्बि लुःजा याःम्युतो स्वारप्य सरउलेअय तुयु त्यफेम् लेल् म्युथेरत्यनु । त्य लेल् राफ्छाबिम् सिम्रिसे, छमसे, निरम्, जमनफुल मनअ वडाम् ह्याम्अय रिम्कु धेम्बि रोप याःम्युतो म्युत्यनुम् लेल् ।

ल्यास्य : ए.... लहइ.... रिम्कु उधेम्बि होउ)२

रेमेच्योः दम्नयो मम्देन्य सेम्बि)२

मेल्सेम् : ए.... लहइ.... मप्यम्बि होत्याम)२

रेच्योः ह्याम् दम्नयो रेन्यड गोत्याम्)२

ल्यास्य : ए.... लहइ.... वुसु बड्प्य त्वाइ)२

रेमेच्योः ह्याम्पो हो माड् बड्प्य येन् ह्वाइ)२

मेल्सेम् : ए.... लहइ.... राफ्छा वि रड्प्य)२

ओक् ह्वाइ तड् मोओस्यो ओक् नुःयो बड्प्य)२

ल्यास्य : ए.... लहइ.... नुःबिम् ब्राः ह्वाइन्य)२

उ काक्तो काक्तो हो छम्रुयो ध्वाइन्य)२

मेल्सेम् : ए.... लहइ.... दरम् यो वन्य)२

छम्रुह्याम् ध्वाइतो हो घ्वान्दिरि भन्त्य)२

ल्यास्प्य :	ए.... लहइ.... अन्योल् न्वाम् रेस्त्य)२ धोइखप्य प्योखवि हो येन् हप्लु डेस्त्य)२
मेल्लेसेम् :	ए.... लहइ.... न्वाम् उखोत अ्वोस्त्य)२ रेच्योः ह्याम् फ्यार्वि ने ध्यप्याड दुःख्योस्त्य)२
ल्यास्प्य :	ए.... लहइ.... व्योवि घुम् खेन्त्य)२ ल्याम् दुःवि दम्किलो रेच्योयो जेन्त्य)२
मेल्लेसेम् :	ए.... लहइ.... रेच्यो ल्वाम्कयो)२ जेन्त्य तड् मोओस्यो ओक् ने छ्वाम्कयो)२
ल्यास्प्य :	ए.... लहइ.... ब्राः अन्योल स्यास्त्य)२ ब्रोक्प्यअ्य लेल्म्युतो न्वाम् हेम्य अ्योस्त्य)२
मेल्लेसेम् :	ए.... लहइ.... इक् क्युर चम्कस्यो)२ दिस्ययो थेनाड दलाड दम्कस्यो) २

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेःन्त्य लेल् चेःइमिअ्य अ्याइमिम् डिये मनअ इन्त्ययो तुले जेत्ते ।

ल्यास्प्य :	ए.... लहइ.... नुःविम् ब्राः ह्वाइन्त्य)२ उ काक्तो काक्तो हो छ्मरुयो ध्वाइन्त्य)२
मेल्लेसेम् :	ए.... लहइ.... दरम् यो वन्त्य)२ छ्मरुह्याम् ध्वाइतो हो घ्वान्दिरि भन्त्य)२

ल्यास्प्यः : ए.... लहइ.... अन्योल् न्वाम् रेस्त्य)२
धोइखप्य प्योखवि हो येन् हप्लु डेस्त्य)२

मेल्सेम् : ए.... लहइ.... न्वाम् उखोत अ्वोस्त्य)२
रेच्योः ह्याम् फ्यार्वि ने ध्यप्याड दुःख्योस्त्य)२

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्योम्सुए ।

रेच्योः ह्याम् दम्न्ययो	माड् बड्प्य एन् ह्वाइ ।
रेमेच्योः ह्याम्पो हो	छम्प्यो ध्वाइन्य ।
ओक् ह्वाइ तड् मोओस्यो	रेन्यड गोत्याम्
उ काक्तो काक्तो हो	ओक् नुःयो बड्प्य
छम्रुह्याम् ध्वाइतो हो	दलाड दम्कस्या
	घ्वान्दिरि भन्न्य ।

३. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) अनममिम् हस् ह्याम्अय थुन्याम्बि माड् मुथेरत्यनु ?
(ख) सरउलेअय लुजा याःम्युतो माड् म्युथेरत्यनु ?
(ग) मेल्सेम् ह्याम्पो उन्नः हेफेम् ग्यो?
(घ) ल्याम्दुवि दम्कलो माड् म्युन्य मत्त्यु?
(ङ) उ काक्तो काक्तो माड् म्युन्य मत्त्यु ?
(च) दिस्यायो थेनाड् ख्यावि दम्न्य लइलोत्नु ?

४. युक् रेःन्य ब्राःब्वार्प ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फे वि रेक्ते ।

- रेमेच्योः दम्न यो मम्देन्य सेम्बि ।

- रेच्योः ह्याम् दम्न्य यो रेन्प्यड गोत्याम् ।
- उ काक्तो काक्तो छम्रुयो ध्वाइन्य ।
- छम्रुह्याम् ध्वाइतो घ्वान्दिरि भन्त्य ।
- ल्याम्दुबि दम्किलो रेच्योयो जेन्त्य ।

५. युक् रेःन्प्य ब्राःब्वाप् ह्याम् ख्वाइड ब्राः मुःख्वाइड मुसअ रेक्त ।

- इङ् कम् इख्वाइ ।

थेसअ रेक्ते : इङ् कम् मख्वाइ ।

- (क) उड भेसथ ख्वाइड ।
 (ख) उड यिउ जड ।
 (ग) निरम् वाक्देल् ख्वाइ ।
 (घ) सुजम् चेःइख्वाम् ख्वाइ ।

६. युक् रेःन्प्य ब्राःब्वाप् ह्याम् रेःन्फेबि रेक्ते ।

अम् ह्याम्अय थुन्याम्बि वड, मेस सेइतो, लेल् म्युथेरत्यनु । युन्याम्बि लुःजा याःम्युतो स्वारप्य सरउलेअय तुयु त्यफेम् लेल् म्युथेरत्यनु । त्य लेल् राष्ट्रबिम् सिम्रिसे, छमसे, निरम्, जमनफुल मनअ वडाम् ह्याम्अय रिम्कु धेम्बि रोप याःम्युतो म्युत्यनुम् लेल् ।

७. इन्पो इदरम् ह्याम् अय् वाक्देल् ख्वान्नुलो हेफेम् हेफेम् क्वाप्त्यु रेक्ते मनअ चेःइमि सेइमत्ते ।

खन	नङ्	ग्यो क्वाप्त्यु	हेफेम् ग्यो क्वाप्त्यु । (स्वाम्प्य / मस्वाम्प्य)
१.	रिमन्फुल् ख्याल्	जामा मनअ सट	स्वाम्प्य
२.			

३.			
४.			
५.			
६.			

८. युक्त व्यान्ज्याम्बि धम्म्य ब्राः व्वाप् त्युये ।

(छम्रुयो, धिन्दिरि, माङ् बङ्प्य, प्योखवि, दलाड, भन्न्य)

- रेमेच्योः ह्याम्पो होएन् ह्वाइ ।
- उ काक्तो काक्तो हो ध्वाइन्य ।
- छम्रुह्याम् ध्वाइतो हो भन्न्य ।
- धोङ्खप्य हो एन् हप्पु डेस्त्य ।
- दिस्ययो थेनाड हो दम्कस्यो ।

९. युक्त रेःन्त्योम्यो बि माङ् म्युतोड मुनु रेक्ते ।

.....

.....

.....

१०. इताप्अयड रेक्ते ।

- देल् कम्बि सरउलेअय रोपा तङ् तुयु म्यनु होये, वोडाम् क्याम्यो म्यनु ? रेक्ते ।
- इन्त्य इक्योग्युम् तुव लेल् रेक्नअ ह्योदे मनअ दरम् ह्याम् डिम्युदनुए ।

अनम् क्युच्युब्य क्युयुब्य मुगोब्यए । अनम्मिमम् हस् ह्याम् वडाम् कोलो मकिसअ मोथेरत्यनुए । वोडाम् हस्पो चिल् म्युन्य, छल् मन्त्य, मभङ्ग्य मम्मिसन्य मुगोथेरब्यए । खोलेकोले धम्सअ मोत्नु, च्यन्युप्य योक्त्यनुनअ ज्युत्यनुए । किन्य, थ्वाप् ल्युन्य मनअ मरि लोप् म्युन्य मायो मुगोब्य ए । मोलो याथम् हस् नुः वि छल् ग्योप्य, वडाम् हस्पो चिल् म्युप्य छुक्त्यनु । वडाम्कोलो किप्य, थ्वाप् ल्युप्य, सेइत्युप्य छुक्त्यनु ।

ख्याल् ह्याम्वि चिल् म्युन्यनअ सोस् रङ्ग्य, रोन्सङ् भ्रोन्य मुगोब्य मोलो अ्यान्तोस्का ग्यो । हस् ह्याम्अ्य चिल् फइलो ख्लेप्, विरम्य, बइ, मेस्, सल्पु, फ्यो मनअ घोद्यु सेइःकिखो क्युच्युब्य क्युयुब्य छु । म्य क्युच्युब्यु क्युयुब्यअ्य हस् डेइकि, म्युकिम् क्याम् भङ्ग्य मुछु । मेमिमअ्य हेवे चिल् फइखोयो उसोम् कोलोम् ख्लेप्, विरम्य, सल्पु, बइ, मेस् मायो सेन्त्य मुन्यु । मेसअ चिलअ्य सेःइकिखो क्युच्युब्य क्युयुब्य छु ।

अनम्मिमम् हस् ह्याम्अ्य मेसअ हेवोलोयो ख्लेप्, विरम्य, बइ, मेस्, सल्पु, फ्यो, घोद्यु मनअ उसोम् कोलोम् चिल्अ्य मुसेतब्यनुए । उसोम्कोलोम् तड्ड मोओ उसोम् म्याम्थुम् सङ्, लुङ्, सोस् मायो रङ्ग्य मनअ भ्रोन्य अ्य मभङ्ग्य छु । चालो सेत्यनु, रन्त्यनु मनअ भ्रयोक्त्यनुखो कृवि ख्यो द्वास्सअ कुअ्य सुक्खेप् ख्वाइ मन्त्य मत्त्यु । मेसअ म्य कुअ्य ख्यो ख्वात्युलो क्युच्युब्य क्युयुब्य कोक्त्यु अ्यान्य ग्यो । मे मुम्युकिखो क्युच्युब्य क्युयुब्य छु ।

क्युच्युब्य क्युयुब्य छुखो अला म्यअयङ् डेइकि, म्युकिम् क्याम् भङ्ग्य मुछु । ख्याल् ह्याम् क्युच्युब्य क्युयुब्यअ्य डेन्नुखो, क्याम् म्युकिम् भङ्ग्य मुछुखो नोक्चोअ्य सत्तुनअ न्युनु मनअ भङ्ग्य छु अ्यान्य ग्यो ।

मेमिमअ्य ख्याल् ह्याम्अ्य चिल् म्युसअ मायो मुसेत्तु मुभ्रयोक्तु । चिल्फइ खोयो मुफइ खोयो ख्लेप्, विरम्य, बइ, मेस्, घोद्यु, सल्पुह्याम् सेन्त्य बङ्ग्य मोओ । ख्लेप्, विरम्य, सल्पु, हस् खोले तुङ् मिरवाम्कोलोम् मम्मिसन्य मत्त्यु । हस्हेड अम्ह्याम् अ्ययो

उन्द्दुङ् ज्योन्य थ्योनु ।

मेमिअय ख्याल् ह्याम्अय ख्लेप्, विरम्य, सल्पु ह्याम् अनम्कड चिल्अय मुसेत्तु ।
उसुमोम् कोलोम् द्युख् विन्न्य मुन्यु । उसोम् कोलोम् तड्ड मोओ उसोम् म्याम्थुम् कम्,
लुङ्, सङ्, रोन्सङ्, क्याप् मनअ सोस् चिल्अय रइन्य मनअ भ्रोक्सि मुन्यु ।

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेऽन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् चेऽइमिअय अ्याइमिम् डिये मनअ इन्ययो तुले जेत्ते ।

वोडाम् हस्पो चिल् म्युन्य, छल् मन्त्य, मभङ्प्य मम्सिन्य मुगोथेरब्यए । खोलेकोले
धम्सअ मोत्तु, च्यन्युप्य योक्त्यनुनअ ज्युत्यनुए । किन्य, थ्वाप् ल्युन्य मनअ मरि
लोप् म्युन्य मायो मुगोब्य ए । मोलो याथम् हस् नुः वि छल् ग्योप्य, वडाम् हस्पो
चिल् म्युप्य छुक्त्यनु । वडाम्कोलो किप्य, थ्वाप् ल्युप्य, सेइल्युप्य छुक्त्यनु ।

२. त्यालाम् ब्राः व्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्योम्सुए ।

रोन्सङ् भ्रोन्य	क्युच्युब्य क्युयुब्य छु ।
क्युच्युब्य क्युयुब्य	मुगोब्य ।
चिलअय सेऽइकिखो	म्यअयङ् डेइकि
वोडाम् हस्पो	थ्वाप् ल्युप्य, सेइल्युप्य छुक्त्यनु ।
वडाम् कोलो किप्य,	चिल् म्युन्य मुन्यु ।
	छुखो अला म्यअयङ् डेइकि

३. सन्ब्राः पो अ्वान्ब्राः रेक्ते ।

(क) अनम् मिम् हस् ह्याम् हेफेम् मोत्तुए ?

(ख) अनम् मिम् हस् ह्याम् नुःवि छल् ग्योप्य मोत्यनु होये मुमोन्ब्यनुवो?

(ग) क्युच्युब्य क्युयुब्य हेसअ छु ? रेक्ते ।

- (घ) माङ् म्युखिको क्युच्युब्य क्युयुब्य कोक्त्यु ?
 (ङ) कम्गोवि ग्योप्य सोस् ह्याम् भ्रोक्किखो माङ् छु ? रेक्ते ।
 (च) क्युच्युब्य क्युयुब्यअ्य डेइकिखो माङ् म्युन्य मत्त्यु ? रेक्ते ।

४. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फेवि रेक्ते ।

ख्लेप्, विर्म्य, बइ, मेस्, सत्पु, फ्यो मनअ घोद्यु सेइःकिखो क्युच्युब्य क्युयुब्य छु ।
 म्य क्युच्युब्य क्युयुब्यअ्य हस् डेइकि, म्युकिम् क्याम् भङ्प्य मुछु । मेमिम्अ्य हेवे
 चिल् फइखोयो उसोम् कोलोम् ख्लेप्, विर्म्य, सत्पु, बइ, मेस् मायो सेन्त्य मुन्यु ।
 मेसअ चिलअ्य सेःइकिखो क्युच्युब्य क्युयुब्य छु ।

५. युक् व्यान्ज्याम्बि धम्य ब्राः व्वाप् त्युये ।

- (सोस् रइन्य, डेइकि, चिल् अ्य, फइलो ख्लेप्, क्युच्युब्य क्युयुब्य, उसोम्)
 (क) ख्याल् ह्याम्बि चिल् म्युन्यनअ रोन्सइ भ्रोन्त्य मुगोब्य मोलो
 अ्यान्तोस्का ग्यो ।
 (ख) हस् ह्याम्अ्य विर्म्य, बइ, मेस्, सत्पु, फ्यो मनअ घोद्यु
 सेइःकिखो क्युच्युब्य क्युयुब्य छु ।
 (ग) म्य क्युच्युब्य क्युयुब्यअ्य हस् म्युकिम् क्याम् भङ्प्य मुछु अ्यान
 न्यग्यो ।
 (घ) मेमिम्अ्य हेवे चिल् फइखोयो कोलोम् ख्लेप्, विर्म्य, सत्पु
 मायो सेन्त्य मुन्यु ।
 (ङ) मेसअ चिलअ्य सेइकिखो छु ।

६. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् लकअ रेःलाङ् रेक्ते ।

थेसअ रेक्ते :

ख्लेप् : ओक् कम्बि ख्लेप् मु ।

- (क) बइ
- (ख) अनम्
- (ग) सल्यु,
- (घ) मिरवार
- (ङ) सल्यु

७. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् रेःन्फे बि रेक्ते ।

ख्याल् ह्याम्अय चिल् म्युसअ मायो मुसेत्नु मुभ्रयोक्नु । चिल्फइ खोयो मुफइ खोयो ख्लेप्, विरम्य, बइ, मेस्, घ्रोद्यु, सल्युह्याम् सेन्त्य बड्प्य मोओ । ख्लेप्, विरम्य, सल्यु, हस् खोले तुड मिरवाम्कोलोम् मम्मिसन्य मत्त्यु । हस्हेड अम्ह्याम् अययो उन्दुङ् ज्योन्य थ्योनु ।

मेमिअय ख्याल् ह्याम्अय ख्लेप्, विरम्य, सल्यु ह्याम् अनम्कड चिल्अय मुसेत्नु । उसुमोम् कोलोम् द्युख् बिन्य मुन्यु । मुन्यु ।

८. एन् कम् उमिरवाम् मनअ उसोम्कोलोम् ममाड हेबे ख्याबि मुनु रेक्ते ।

खन्	उनड	हेबे मुनु	ख्याबि (कम्बि/ग्योथ्यबि)
१.	ख्लेप्	२	१ कम् बि/१ ग्योथ्यबि
२.	मेस्		
३.	बइ		
४.	विरम्य		
५.	घ्रोद्यु		
६	पोः		

९. युक् रेःन्त्योम्योवि मकाड मुनु मनअ ग्योनु उनड रेक्ते ।

.....

.....

.....

.....

१०. इतापूअ्यड रेक्ते ।

- अनम् अस्पताल मुगोव्यलो हस् डेस्त्यनुलो हेसअ न्यु म्युत्यनु ? रेक्ते ।
- देल् कम् वि डेइकिलो माड म्युकि ? रेक्ते ।

अनम्मिम् हस् ह्याम्अय लेल्धम् मुनु अ्यास्थेरत्यनु । थुन्याम्बि मनअ सेड्प्य भयबि तड्ड मु अ्यान्यग्यो । लेल्धम्पो धोसम् मरि सोड्प्य मत्त्युए । उमिर्वार्वि यो सोड्सोड्प्य उस्वाम् मत्त्युए । चाःचाः हसअय लेल्धम् अ्याइकिम् भय होप्यो अ्यान्नु । मोलो चाःचाःअय भय होप् मनअ लेल्धम् तुड मोओयो अ्यान्नु ।

लेल्धम्अय चालो मरि चाल्यो म्यए । मेसअ चाल् म्यखो सेड्प्य घिउकोलो सुन्पाति हइकि खो चाल् म्युन्य लेद्यूए । अम्अय ल्याम्बि विचो छुक्क्य हसयो फ्ल्योनुए । मनअ चालो दुःख्यो विनुए अ्यस्थेरत्यनु । लेल्धम् उस्वमिन्य मनअ सेड्प्य भयथ तड्ड ल्याम् थिनुए । उतापूतड्ड म्युप्य च्योच्च्यो ख्वात्नुए अ्यस्थेरत्यनु ।

लेल्धम्अय ल्याल् हस्पो नुः ल्यत्नुए । छेइकिम् हस् मस्सिअ ग्योथ्यबि ह्योनुए । नुः लत्यनुना अम्ह्याम्पो दरम् हेड मन्नुए । मेसड् लेम्तो च्योच्च्यो मनअ दिस्प्योयो थुन्याम् ख्वात्नुए । लेल्धम्अय लेल् म्युप्य लेल् मुसअ, बइ सेड्प्य, बइ सेइसअ लेम्नु अ्यान्यग्यो ।

हेफेम् हस् मुनु मेफेम्ड उदरम् मस्सिअ लेम्नुए । चालोने कम् मनअ ग्योथ्यवि अप्दोप्य हस्यो उस्योमिन्य ख्वात्नुए ।

लेल्धम् यो न्युप्य, भङ्प्य मनअ म्यन्युप्य, मभङ्प्य खाल्पो मत्नुए । मभङ्प्य, म्यन्युप्य लेल्धम्अय ख्वात्नुम् हस् मनअ च्योच्च्यो सेत्नुए । भङ्प्य, न्युप्यअय ख्वात्नुम् च्योच्च्यो मनअ हस् ह्याम् उताप्अयड कम्, ग्योथ्य फ्यारवि स्युह्योद्युए । मेमिअय हस् मनअ च्योच्च्यो भ्याम्नुखो नोक्चोअय लेल्धम् लेम्सअ ख्वात्नुम् हस् मनअ च्योच्च्यो कम् अ्वात्नुए ।

अयन्तोस्कयो लेल्धम् मुनु अयाङ्प्य हस् ह्याम्यो मुनु मोलो थ्योप्य मुमुनु । नोक्चो सेम्य ग्योप्यअय तड्ड लेल्धम् थ्योनुए । सेम्यविड जेइल्युनुए । मेफेम् हस् ख्वात्नुनअ नोक्चोयो चेःन्नुए । लेल्धम्अय ख्वात्नुनअ चेःन्नुम् नोक्चो छेप्य, कोक्य मत्नुए । द्युस्यो ह्याम्यअय अयान्नुम् लेल्धम्अय च्योच्च्यो चेम्सिन्य दरम् म्यम्युप्य ख्वात्यनुए ।

अयन्तोस्क हस् ह्याम्यअय लेल्धम् मुमुनु अयान्नु । मोलो चाःचाःअय मुनु मनअ अयन्जेइयो देल्बिकअ हस् ख्वात्नु अयान्नु । हेखोयो अयन्योल दिस्या लेल्धम् मुनु खोयो हसह्याम् घोले छ्युक्त्यनुम् मुनु । मनअ अम्ह्याम द्वखाइ छ्युक्त्यनुम् अयोदिथ्योकि । अम्ह्याम् भ्याम्यनु । मेमिअय अनम्हेड अयन्तोस्का लेल्धम् द्वखाइ मुनुम् अय मुथ्योकि ।

म्युन्याम् :

१. युक् रेःन्य ब्राः ब्वाप् चेःइमिअय अयाइमिम् डिडे मनअ इन्ययो तुले जेत्ते ।

थुन्याम्बि मनअ सेङ्प्य भयवि तड्ड मु अयान्यग्यो । लेल्धम्पो धोसम् मरि सोङ्प्य मत्त्युए । उमिर्वार्वि यो सोइसोङ्प्य उस्वाम् मत्त्युए । चाःचाः हस्अय लेल्धम् अयाइकिम् भय होप्यो अयान्नु । मोलो चाःचाःअय भय होप् मनअ लेल्धम् तुड मोओयो अयान्नु ।

लेल्धम्अय चालो मरि चाल्यो म्यए । मेसअ चाल् म्यखो सेङ्प्य घिउकोलो सुन्पाति हइकि खो चाल् म्युन्य लेद्युए ।

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्रोम्सुए ।

लेल्धम्पो धोसम्	भय होप्यो अ्यान्नु ।
लेल्धम् अ्याइकिम्	तड्ड ल्याम् थिनु ।
लेल्धम् उस्वमिन्य	मरि सोइप्य मत्त्युए ।
लेल्धम् सेइप्य भयथ	नोक्चोयो चेःन्नुए ।
हस् ख्वात्नुनअ	तड्ड ल्याम् थिनु । उस्वाम् मत्त्यु ए ।

३. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) लेल्धम् हेफेम् भयवि मु अ्यान्यग्यो ?
- (ख) लेल्धम्अ्य चाल् म्यखो माइ म्युन्य मत्त्यु ?
- (ग) लेल्धम् अ्य हेफेम् हस् लेम्नुनअ ख्वात्नु ?
- (घ) न्युप्य मनअ म्यन्युप्य लेल्धम्अ्य हस् ह्याम् माइ म्यनु ? रेक्ते ।
- (ङ) लेल्धम् स्युअ्य थ्योनु अ्यान्यग्यो ?

४. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फेबि रेःक्ते ।

छेइकिम् हस् मस्सिअ ग्योथ्यवि ह्योत्नुए । नुः लत्यनुना अम्ह्याम्पो दरम् हेड मन्नुए । मेसइ लेम्तो च्योच्च्योः मनअ दिस्प्योयो थुन्याम् ख्वात्नु ए । लेल्धम्अ्य लेल् म्युप्य लेल् मुसअ, बइ सेइप्य, बइ सेइसअ लेम्नु अ्यान्यग्यो । हेफेम् हस् मुनु मेफेम्ड उदरम् मस्सिअ लेम्नुए । चालोने कम् मनअ ग्योथ्यवि अप्दोप्य हस्यो उस्योमिन्य ख्वात्नुए ।

५. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप्लक रेःन्लाइ म्युये ।

इन्	वोडाम्कोलो	थुन्याम्	इखाइ ।
	इम्याम्कोलो		
	इप्याप्कोलो		
	इदरम्कोलो		
	इव्यकोलो		
	इचेःइमिकोलो		
	इव्यादिस्प्योकोलो		

६. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् रेःन्फे बि रेक्ते ।

न्युप्य, भङ्प्य मनअ म्यन्युप्य, मभङ्प्य खाल्पो मत्नुए । मभङ्प्य, म्यन्युप्य लेल्धम् अय ख्वात्नुम् हस् मनअ च्योच्च्यो सेत्नुए । भङ्प्य, न्युप्यअय ख्वात्नुम् च्योच्च्यो मनअ हस्ह्याम् उतापअयड कम्, ग्योथ्य फ्यारबि स्युह्योदयुए । मेमिअय हस् मनअ च्योच्च्यो भ्याम्नुखो नोक्चोअय लेल्धम् लेम्सअ ख्वात्नुम् हस् मनअ च्योच्च्यो कम् अवात्नुए । अयन्तोस्कयो लेल्धम् मुनु अयाइप्य हस् ह्याम्यो मुनु मोलो थ्योप्य मुमुनु । नोक्चो सेम्य ग्योप्यअय तड्ड लेल्धम् थ्योनु ए । सेम्यविड जेइल्युनु ए ।

७. युक् व्यान्ज्याम्बि धम्य ब्राः व्वाप् त्युये ।

- (क) अयन्तोस्क हस् ह्यामअय लेल्धम् अयन्नु । (मुनु, मुमुनु, मोत्य)
- (ख) मोलो चाःचाःअय मुनु मनअ अयन्जेइयो देल्बिकअ हस् अयन्नु । (अवात्नु, ह्योत्नु, ख्वात्नु)
- (ग) अयन्योल दिस्या लेल्धम् मुनु खोयो हस्ह्याम् छयुक्त्यनुम् मुनु । (अला, दखाइ, घोले)

(घ) अम्हयाम छयुक्त्यनुम् अयोदित्योकि । (घोले, द्वखाइ, ल्युक्त्यनु)

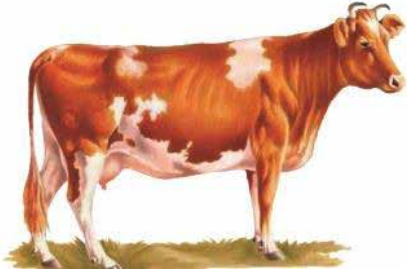
(ड) अनम्हेड अयान्तोस्कामुमुनु । (हस्हयाम्, बइहयाम्, लेल्धम्)

८. युक् रेःन्त्योम्योपो उनड् रेक्ते ।

.....

.....

.....

.....

९. इतापूअ्यड रेक्ते ।

- इत्य लेल्धम्पो सम्ब्राः इडित्याम् ग्योखो रेक्ते ? म्यडिडखो सड्सअ रेक्ते ।
- नोक्चोअ्य हेसअ लेल्धम्अ्य ख्वात्यनुम् हस् कम् अवात्नु ? येन् देल्बि लेल्धम्अ्य हस् ख्वात्यनुम् मुनुखो सड्स रेक्ते ।

ख्याल् ह्याम्अय अनम्कड चि, हेड्म्य त्युड्थेरत्यनुए । अनम् लङ्खि मुगोब्यए । मेबेलो ख्याल् ह्याम्अय च्वारसु हिप्त्यनुलो कुरसिपो उस्याम् काक्त्यनुए । म्य कुरसिपो उमुर अथा च्यन्युप्य गोत्य । मेसअ कुरसिपो उमुर च्यन्युप्य ज्यःकोलो ड्योलत्यनुलो तुड् च्यनोत्यए । म्यक याथ कुरसिपो उस्याम्लक लङ्खि म्युन्य दुःमत्त्यनुम्ए ।

ख्याल् ह्याम्अय लङ्खि हेबेलोयो र्योड्नु । ख्याल्पो कम्बिम् न्यगि चि, वास् चि, कम्मोसि म्युक्वे चिबि हेबेलोयो रादु लङ्खि र्योड्नु । थ्यर्यु व्यज्यु ह्याम्अय म्यनुम् लङ्खि ख्याल् मोसिबि मुर्योड्नु । लङ्खि मुगयोखो चि, हेड्म्य, म्युन्य मुधम् । ख्याल् ह्याम्अय हेबेलोयो चिः र्योड्नु । स्युर क्याम्, मड् क्याम्, स्युक् क्याम् माड्बि खोयो चि र्योड्नु । चिः म्याम्थु मायो क्याम् म्युन्य मुन्यु । कम्बिम् होप् ह्याम् घ्ल्येन्यबि चिड

रोड्कि ।

मड् क्क्याम्बि चि त्पुड्नुलो स्याम् मन्सिन्य अ्यान्नु । नप्य क्क्याम्बि चिः त्पुड्नुलो स्यड्ः रेम्सिन्य अ्यान्नु । थेसअ ख्याल् पखतम्स मनअ ख्याल् ह्याम्अ्य माड् क्क्याम्बि खोयो चि म्याम्थु मुम्यनु ।

चि अ्यड् भड्प्य खोयो मभड्प्य खोयो रदम् म्यनु । ख्याल् ह्याम्पो ख्योले रदम्बि चि ड र्योड्नु । मेवेतड्ड मोओ क्क्याम् म्यनुलोयो चिड् त्पुड्नु । मोलो धुम घोले चि तुड्डिसि मुन्यु । धुम चिः खफ्किलो ज्य म्वाइ । यिउ ज्योन्य मुदो । च्योच्च्यो ह्याम् चि त्पुड्नुखो चेःइख्वाम् बि चेःइमिअ्य चेन्नुम् उन् नुबि मुलइ । द्वख्वाइ चि तुड्डिकिखो त्पुअ्य स्योयो इबिकि । द्यख्वाइ मनअ हेवेअ्य इदोक्कि मेभे तुड्डिकि खो त्पुअ्य क्क्याम् म्यन्य देइ ।

दरम् धम्किलो, न्युप्य, भड्प्य क्क्याम्बि, द्युख् क्क्याम्बि, कम्मोसि, देल्मोसि, वास्, स्युर क्क्याम्बि, न्यगि, हलुकन्य, सोस् कन्य खोले क्क्याम्बि चि म्याम्थु मुन्यु । चि म्याम्थु ख्याल् ह्याम्पो क्क्याम्पो रदम् ल्याल् मुल्यु ।

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् चेःइमिअ्य अ्याइमिम् डिये मनअ इन्ययो तुले जेत्ते ।

अनम् लड्खि मुगोब्य । ख्याल् ह्याम्अ्य च्वार्सु हिप्प्यनुलो कुरसिपो उस्याम् काक्त्यनुए । म्य कुरसिपो उमुर् अथा च्यन्युप्य गोत्य । मेसअ कुरसिपो उमुर च्यन्युप्य ज्यःकोलो ड्योलत्यनुलो तुड् च्यनोत्यए । म्यक याथ कुरसिपो उस्याम्लक लड्खि म्युन्य दुःमत्त्यनुम्ए । ख्याल् ह्याम्अ्य लड्खि हेबेलोयो र्योड्नु । ख्याल्पो कम्बिम् न्यगि, वास् चि, कम्मोसि म्युक्दे चिबि हेबेलोयो रादु लड्खि र्योड्नु । थ्यर्यु ब्यज्यु ह्याम्अ्य म्यनुम् लड्खि ख्याल् मोसिबि मुर्योड्नु ।

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्योम्सुए ।

कुरसिपो उमुर	लङ्खि हेबेलोयो र्योड्नु ।
ख्याल् ह्याम्अय	ज्य म्वाइ ।
न्यगि, वास्बि	अथा च्यन्युप्य गोत्य ।
धुम चि ख्फिखो	ख्याल् लङ्खि र्योड्नु ।
द्वखाइ चि तुङ्किखो	कुरसिपो उफोपो म्युकि ।
	स्योयो इविकि ।

३. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) ख्याल् ह्याम्अय हेसअ लङ्खि म्युन्य दुमत्यनु ?
- (ख) ख्याल् ह्याम्अय हेबेलो हेबेलो लङ्खि र्योड्नु ? रेक्ते ।
- (ग) ख्याल्अय न्यगि, कम्मोसि, वास्बि उहेम् लङ्खि र्योड्नु ?
- (घ) मङ् क्याम्बि चि त्युड्नुलो माङ् मन्सिन्य अ्यान्नु ? रेक्ते ।
- (ङ) नप्य क्याम्बि चि त्युड्नुलो माङ् मन्सिन्य अ्यान्नु ? रेक्ते ।
- (च) चि धुम घोले मनअ द्वखाइ तुङ्किखो ममाङ् छुक्कि ? रेक्ते ।

४. युक् रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फेबि रेःक्ते ।

स्युर क्याम्बि, मङ्क्याम्, स्युक् क्याम् माङ्बि खोयो चि र्योड्नु । चि म्याम्थु मायो क्याम् म्युन्य मुन्यु । मङ् क्याम्बि चि त्युड्नुलो स्याम् मन्सिन्य अ्यान्नु । नप्य क्याम्बि चि त्युड्नुलो स्यइ रेम्सिन्य अ्यान्नु । थेसअ ख्याल् पखतम्स मनअ ख्याल् ह्याम्अय माङ् क्याम्बि खोयो चि म्याम्थु मुम्यनु । चि अ्यड भङ्प्य खोयो मभङ्प्य खोयो रदम् म्यनु । ख्याल् ह्याम्पो ख्योले रदम्बि चिङ् र्योड्नु । मेवेतङ्ङ मोओ क्याम् म्यनुलोयो चिङ् त्युड्नु ।

५. युक्त व्यान्ज्याम्बि धम्प्य ब्राः ब्वाप् साक्नअ त्युये ।

(स्यइ, स्याम्, म्यम्थु, मभइप्य, रदम्बि, म्यनुलोयो)

(क) मइ क्याम्बि चि त्युइनुलो मन्सिन्य अ्यान्तु ।

(ख) नप्य क्याम्बि चि त्युइनुलो रेम्सिन्य अ्यान्तु ।

(ग) ख्याल् ह्याम्पो माइ क्याम्बि खोयो चि मुम्यनु ।

(घ) चि अयइ भइप्य खोयो खोयो रदम् म्यनु ।

(ङ) ख्याल् ह्याम्पो ख्योले चिइ र्योइनु ।

(च) मेवेतइइ मोओ क्याम् चिइ त्युइनु ।

६. युक्त रेःन्य ब्राःब्वाप् लकअ रेःन्लाइ रेक्ते ।

थेसअ रेक्ते :

लइखि : ख्याल् ह्याम्अय न्यगिबि रादु लइखि र्योइनु ।

(क) कुरसिपो उलम्

(ख) न्यगि

(ग) कम्मोसि

(घ) वास्

(ङ) धुम घोले

(च) द्वख्वाइ

७. युक्त रेःन्य ब्राःब्वाप् ह्याम् रेःन्फे बि रेक्ते ।

ख्याल् ह्याम्पो ख्योले रदम्बि चिइ र्योइनु । मेवेतइइ मोओ क्याम् म्यनुलोयो चिइ त्युइनु । मोलो धुम घोले चि तुइसि मुन्यु । धुम चि खप्किलो ज्य म्वाइ । यिउ ज्योन्य मुदो । च्योच्च्यो ह्याम्अय चि त्युइनुखो चेःइख्वाम् बि चेःइमिअय

चेन्नुम् उन् नुवि मुलइ । द्दव्खाइ चि तुङ्किखो त्यअय स्योयो इविकि । द्दयखाइ मनअ हेवेअय इदोक्कि मेभे तुङ्कि खो त्यअय क्क्याम् म्युन्य देइ ।

८. इमिरवाम् ग्योप्य न्यो, मस्, क्क्याम्, लेम्, खर्, स्याल् मनअ डलुअय ममाइ क्क्याम् म्यनु रेक्ते ।

१.	न्यो	उमुर् न्योम्यु
२	मस्	
३.	लेम्	
४.	क्क्याम्	
४.	खर्	
५.	स्याल्	
६	डलु	

९. युक् रेःन्त्योम्योबिपो उड् रेक्ते ।

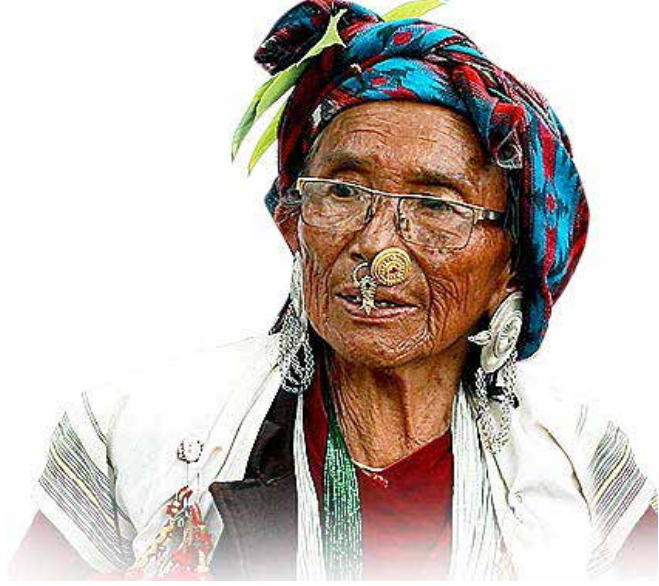

१०. इतापूअ्यड रेक्ते ।

- एन् कम्बि चिः खिप्नु होये मुखिप्नु ओ ? चिः ममाङ्कि र्योङ्नु रेक्ते ।
- एन् म्याम् प्यापूअ्य हेवे चिः त्युङ्नु ? धुम घोले तुङ्किखो माङ् छु इतापूअ्यड रेक्ते ।

लोमरुबिम् ख्याल् ह्याम्पो
 वास्बि वास् नोक्छो, ल्यास्प्य
 मासिमि, मेल्सेम् मासिमि
 मनअ उन् ताड्कपच्यो
 मत्तु । वडाम् देल्वि वास्
 छ्येप्य मेल्सेम् मासिमि
 मुमत्तु मोलो लोमरुबि
 मत्तु । अयान्तोस्का लोमरुपो
 वास् मासिमि सुकवरि
 (सिरिम्फुल्) ख्याल् मु ।

अम् वि.सं. २००० साल
 चैतबि, डाँडाँगाउँ देलवि
 व्युक्त्याम् मोत्य । लोमरु

ख्याल् देल्वि अनम् पिप् ह्याम्पो थोचिका अयन्सोम् लोमरुबि मेल्सेम् मासिमिअय
 वास् छ्येनु । ख्याल् च्यरि भय लोमरुबि ख्योलेका ल्याल् वास् छ्येनु । लोमरु वास्
 ख्वाम्बि वोनुलो ख्योलेका ल्याल् मेल्सेम् मासिमिअय ल्याम् क्यान्द्यु । अम्पो खर्वि
 सेङ्गिन्कोलो यासुपो उलम्कोलो वास् ख्वाम् वोङ् ।

अनम् धे: नोक्चो वास् ख्वाम् वोन्य ल्योम्यलो कोरले बिकअ सिप् (घ्वाल्स्य भेङ्)अय
 उधोङ् ह्यान्त्यए । मेसअ ह्याइत्यासिलो धे:नोक्चो वास् ख्वाम्बि वोन्य मुच्याव्यए । म्य
 वास् ख्वाम्बिम् घुक्सुपो उखानङ् बिम् नेथेम्य ह्याम् थ्योत्यनअ म्य सिप् ह्याइत्यासिम्ए ।
 मेमिम्अय म्य घुक्सुबिम् नेथेम्य सेङ्साअ तङ्ङ वास्ख्वाम् गोबि वोन्य च्याप्त्यनुए ।
 मोखो अयान्जेङ् यो कोरलेकअ म्य सिप्अय उधोङ् ह्यान्दुए । मेल्सेम् मासिमिअय

म्य वास् ख्वाम्बिम् नेथेम्य सेङ्गिनअय ख्ल्येप्सअ यासुपो उलम्अय सेक्त्यु । मेमिअय लोम् रु वास् ख्वाम्बि ह्योप्य खोले हस्ह्याम्अय यासुपो उलम्कोलो ह्योनु । मेल्सेम् मासिमिअय ल्याम् मुक्यान्द्युखो वास् ख्वाम् गोयु वोन्य मुभ्याप् अयान्यगयो ।

अनम्मिम् मासिमि पिपिअय ख्योलेका ल्याल् ल्याम् क्याइन्त्य दुःमत्यम् गोत्यए । मेवेनअ अम्पो कम्बिम् उदेल्मे मेल्सेम् मासिमि छुक्त्य । हेवे हेवे मेल्सेम् मासिमि भ्याम्यनु अम्ह्याम् पो उदेल्म मासिमि ल्यास्त्यनु । सुकवरि मासिमिपोयो ल्याल् उमेल्सेम् छर्म्य मासिमि मोत्य । सुकवरिड अयन्सोम् मासिमि मु । अम्का याथ उच्यो देल्मे मनअ उहुलु गोविम् देल्मेड मेल्सेम् मासिमि छुन्त्य रदम् अनम्का ग्योख्योइत्यए ।

सुकवरि मासिमिपो उमेस्वपो उनङ् जस बहादुर ख्याल् मोत्य । अम्पो सुक्पु उच्योः ह्याम् मुनु । उच्योः ल्यास्प्यपो उनङ् देसविर ख्याल् देल्मेपो कुमारि ख्याल् मोत्य । मेल्सेम् मासिमि डाँडाँ गाउँविम्ड मत्त्यु ।

म्युन्क्याम्

१. म्यु रेःन्य ब्राः ब्वाप् चेःइमि अय अयाइमिम् डिडे मनअ इन्य यो तुले जेतते ।

अम् वि.सं. २००० साल चैतवि, डाँडाँगाउँ देलवि ब्युक्त्याम् मोत्य । लोम्रु ख्याल् देल्वि अनम् पिप् हयाम्पो थोचिका अयन्सोम् लोम्रुवि मेल्सेम् मासिमिअय वास् छ्येनु । ख्याल् च्यरि भय लोम्रुवि ख्योलेका ल्याल् वास् छ्येनु । लोम्रु वास् ख्वाम्बि वोनुलो ख्योलेका ल्याल् मेल्सेम् मासिमिअय ल्याम् क्यान्द्यु । अम्पो खर्बि सेङ्गिन्कोलो यासुपो उलम्कोलो वास् ख्वाम् वोड् ।

२. त्यालाम् ब्राः ब्वाप् म्याःलाम् कोलो घोम्सुए ।

मेल्सेम् मासिमिअय	सेङ्गिन मनअ यासुपो उलम् मत्त्यु ।
मासिमिपो उखर्बि	ल्याम् क्यान्द्यु ।
वास्ख्वाम् वोनुलो खोलेपो	मेल्सेम् मासिमि ।
मासिमिपो उदेल्मेड	याथम् मासिमि छु ।
	खर्बि यासुपो उलम् मत्त्यु ।

३. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) लोम्रुवि ख्योलेक ल्याल् स्युअय वास् ख्वाम्बि ल्याम् क्यान्दु ?
- (ख) वास् ख्वाम् वोनुलो मेल्सेम् मासिमिपो उखर्बि ममाड् मत्त्यु ?
- (ग) मेल्सेम् मासिमिअय वास् ख्वाम्बि मुमुखो माड् छुए ?
- (घ) अयान्मिम् मासिमि ख्यावि मनअ हेबोलो ब्युक्त्यए ?
- (ङ) लोम्रु वास् ख्वाम्बि ह्योप्य हसहयाम्पो उन् खर्बि माड् र्योड्नुना ह्योनु ?

४. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फे बि रेक्ते ।

धेः नोक्चो वास् ख्वाम् वोन्य ल्योम्यलो कोरले बिकअ सिप् (घ्वाल्प्य भेइ)अ्य उधोइ ह्यान्त्यए । मेसअ ह्याइत्यासिलो धेःनोक्चो वास् ख्वाम्बि वोन्य मुच्याब्यए । म्य वास् ख्वाम्बिम् घ्रुक्सुपो उखानइ बिम् नेथेम्य ह्याम् थ्योत्यनअ म्य सिप् ह्याइत्यासिम् । मेमिअ्य म्य घ्रुक्सुबिम् नेथेम्य सेइसाअ तइइ वास्ख्वाम् गोबि वोन्य च्याप्यनुए । मोखो अ्यान्जेइ यो कोरलेकअ म्य सिप्अ्य उधोइ ह्यान्दुए । मेल्सेम् मासिमिअ्य म्य वास् ख्वाम्बिम् नेथेम्य सेइगिनअ्य ख्ल्येप्सअ यासुपो उलमअ्य सेक्त्यु । मेमिअ्य लोम्रु वास् ख्वाम्बि ह्योप्य खोले हस्ह्यामअ्य यासुपो उलमकोलो ह्योनु । मेल्सेम् मासिमिअ्य ल्याम् मुक्यान्द्युखो वास् ख्वाम् गोयु वोन्य मुभ्याप् अ्यान्नु ।

५. युक् व्यान्ज्याम्बि धम्य ब्राः व्वाप् साक्नअ त्युये ।

(ख्योलेका, मेल्सेम् मासिमि, कोरलेबिकअ, ख्वाम्बि, यासुपो)

(क) ख्याल् च्यरि भय लोम्रुबि ल्याल् वास् घ्ल्येनु ।

(ख) लोम्रु वास् ख्वाम्बि वोनुलो ख्योलेका ल्याल्अ्य ल्याम् क्यान्द्यु ।

(ग) अम्पो खरबि सेइगिन्कोलो उलमकोलो वास् ख्वाम् वोइ ।

(घ) धेः नोक्चो वास् ख्वाम् वोन्य ल्योम्यलो घ्वाल्प्य भेइअ्य उधोइ ह्यान्त्यए ।

(ङ) मेसअ ह्याइत्यासिलो धेःनोक्चो वास् वोन्य मुच्याब्यए ।

६. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् घोले ब्राः बि रेक्ते ।

- ख्याल् देल् लोम्रुबि मेल्सेम् मासिमिअ्य वास् घ्ल्येनु ।

- ख्याल् च्यरि भय लोम्रुवि ख्योलेका ल्याल् वास् घल्येनु ।
- लोम्रु वास् ख्वाम्बि वोनुलो ख्योलेका ल्याल् मेल्सेम् मासिमिअय ल्याम् क्यान्द्यु ।
- मेल्सेम् मासिमि सेङ्गिन्कोलो यासुपो उलम्कोलो वास् ख्वाम् वोङ् ।
- अनम् धेः नोक्चो वास् ख्वाम् वोन्य ल्योम्यलो कोरलेबिकअ घ्वाल्प्य भेइअय उधोङ् ह्यान्त्यए ।

७. उनड रेन्थ ब्राःब्वाप्पो रेःन्थोम्यो म्युये ।

(क) सेङ्गिन (ख) भ्युम्य (ग) म्यन्युव्य (घ) स्युल्युम्

७. इतापुअयड रेक्ते ।

- इन् लोम्रु वास्ख्वाम् इख्योस्त्य ओ ? इखयोस्त्य ग्यो खो ममाड म्यनु? रेक्ते ।
- लोम्रु वास् मख्वाइड इमिखो येन् देल्विम् वास् ख्वाम्बि ममाड म्यनु ? रेक्ते ।

ख्याल् ह्याम्पो कम् गोबियो मोप् मुनु ।
कम् गोबिम् मोप् ह्याम् चाअ्य तुयु
चाअ्य ताप्तपे छ्ल्ये नु । ख्याल् ह्याम्अ्य
अनम्कड मोप् ह्याम् छ्ल्येसअ खोन्त्यनुम्
गोत्य अन्न्य च्याप्कि ।

दिक्प्य ह्याम्पो उन्चुः खम्दिम्य ख्याल्
वास् अयाइकि । अनम् खम्दिम्य चुःपो
उमिर्वाम् बि क्वार मत्त्यए । मेफेड
मप्लुदेल् होप्यास्त्यए । उच्योः ह्याम्
खम्दिम्य चुल्वाम्तो ल्वाम्तो मप्लुदेल् बि
होप्यस्त्यनुए । मनअ चु क्युरत्यनु नअ
खोन्त्यनुए ।

मप्लुदेल् कअ ख्याल् देल् ख्योइत्यनुलो
खम्दिम्य चुअ्य न्योल् म्युन्य ल्योम्यए ।
लोम्रुबिम् वास्ख्वाम् गयोक्दे भयवि
तक्छिन् न्योल मोत्नुलो चुपो उखर्बिम्
उब्रेच्चो ह्युम्यए । म्यविकअ उखोत्यु ख्योइत्यनुलो राष्ट्र्वा ह्योख्योइत्यानुए । राष्ट्र्वाबि
खम्दिम्य चु कर्प्यअ्य लोक्त्यलो स्योल्त्यए । म्य स्योल्त्य चुड लुङ् छुक्त्यए ।

म्यड लुङ् वास्मोप् अयास्सा छ्ल्येकि । ख्याल् ह्याम्अ्य म्य वास् चुः तक् योबि सुक् खेप
छ्ल्येनु । वास् म्यनुलो ख्योलेड तुयु मन्सिननअ वास् छ्ल्येसा छ्वाम्नु । वास्बि मासिमिअ्य
छ्ल्येसअ भुम्य मनअ स्युल्युम्कोलो छ्वाम्नु । लोम्रु वास्बि मेल्सेम मासिमिअ्य ल्याम्
क्यान्द्यु । राष्ट्र्वा मनअ वोडाम् ख्याल् देलबि ध्वाल्प्य मासिमिअ्य ल्याम्ल्यु मनअ

उयाथवि ताडकपच्यो छ्वाम्नु । राष्ठावि ल्यास्प्य मासिमि तड्ड मुनु । मोलो लोम्रुवि मेल्सेम् मासिमि मु । मेल्सेम् मासिमिअ्य वास्ख्वाम् वोनूलो ल्याम् ल्यु ।

ख्याल् ह्याम् वास् छ्वाम्नुलो इवाफरु, सल्युपो उन्पारवि सिल् म्यनु । दाक्सु स्वाइ ल्युन्य, दुःवि क्याम् म्युन्य, म्योल म्युन्य मनअ ब्रान्सिन्य ख्योलेड म्यनु । वास् छ्वाम्नुलो ल्याल् ल्युप्यअ्य हेसअ छ्वाम्नु मेसड याथविमअ्य छ्वाम्नु । वास्वि स्वारप्य हसह्याम् तुयु छ्वाम्नु । दिस्प्यो मेल्सेम च्योःह्यामअ्य घ्रोम्मे ल्यास्प्य सिल् म्यनु । घ्रोम्मे लास्प्य सिल्वि साक्पु मनअ भ्याल् मेल्सेम्य तड्ड छ्वाम्नु ।

वास्वि नोक्चोअ्य सप्ल ख्लेप्नुना जोखना सेन्नु । म्य जोखनाअ्य उहेम् ज्यः क्वाइ भइप्य मनअ मभइप्य छु म्ययो ब्यात्त्यु । ख्याल् देल्वि वास् ख्वाम् ख्वान्तुलो भाइग्र, पाइग क्वाप्नुनअ ख्वान्तु । वास् नोक्चोअ्य भ्योर खेत्त्यु ।

वास्वि ख्याल् ह्यामअ्य वास् क्याफ्याम् ह्योत्नु । ख्याल् ह्याम् वास् ख्वान्तुलो मइप्यपो ल्योड्म्य वास्वि ह्योए । मेमिमअ्य मइप्यपो नड्बि वास् क्याफ्याम्बि चिः मनअ ज्योकिम् ह्याम्यो ख्वान्तु । म्य चिः मनअ ज्योकिम् ह्याम् योक्नुनअ ज्यनु ।

म्युन्क्याम् :

१. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् चेःइमिअय अ्याइमिम् डिडे मनअ इन्ययो तुले जेतते ।

मप्लुदेल् कअ ख्याल् देल् ख्योइत्यनुलो खमिदम्य चुअय न्योल् म्युन्य ल्योम्यए ।
लोम्रुविम् वास्ख्वाम् ग्योक्दे भयवि तकिछन् न्योल मोत्नुलो चुपो उखरविम्
उब्रेचो ह्युम्यए । म्यविकअ उखोत्यु ख्योइत्यनुलो राष्ट्र्वा ह्योख्योइत्यानुए ।
राष्ट्र्वावि खमिदम्य चु कर्प्यअय लोक्यलो स्योल्त्यए । म्य स्योल्त्य चुड लुड
छुक्यए ।

२. त्यालाम् ब्राः व्वाप् म्याःलाम् कोलो घ्योम्सुए ।

खमिदम्य चु	मप्लुदेल्वि होप्यस्त्यनुए ।
चु ल्वाम्तो ल्वाम्तो	वास् अ्याइकि ।
उखरविम् उब्रेचो	उयाथवि ताड्कपच्योः छ्वाम्नु ।
लोक्य लो	लोम्रु वास्ख्वाम्बि ह्युम्यए ।
ध्वाल्य मासिमिपो	स्योल्त्यए ।
	ल्योइम्य वास्वि ह्यो ए ।

३. सन्त्राः पो अ्वान्त्राः रेक्ते ।

- (क) ख्याल् ह्याम्पो स्यु चु वास् अ्याइकि ?
- (ख) खमिदम्य चु ख्यावि ख्योस्त्यए?
- (ग) खमिदम्य चु ख्यावि मोत्यए ?
- (घ) चु पो उब्रेचो ख्यावि ह्युम्यए ?
- (ङ) वास् नोक्चो माड् लइकि ?
- (च) वास् नोक्चोअय माड् खेत्यु ?

४. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् जेत्ते मनअ रेःन्फे बि रेक्ते ।

ख्याल् ह्याम् वास् छ्वाम्नुलो इवाफरु, सल्पुपो उन्पारवि सिल् म्यनु । दाक्सु स्वाइ ल्युन्य, दुःबि क्याम् म्युन्य, म्योल म्युन्य मनअ ब्रान्सिन्य ख्योलेड म्यनु । वास् छ्वाम्नुलो ल्याल् ल्युप्यअय हेसअ छ्वाम्नु मेसड याथविमअय छ्वाम्नु । वास्बि स्वारप्य हसह्याम् तुयु छ्वाम्नु । दिस्प्यो मेल्सेम च्योःह्यामअय घोम्मे ल्यास्म्य सिल् म्यनु । घोम्मे लास्म्य सिल्बि साक्पु मनअ भ्याल् मेल्सेम्य तड्ड छ्वाम्नु ।

५. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् रेक्ते ।

- इन् कम् इख्वाइड ।

थेसअ रेक्ते : इन् कम् मख्वाइ ।

- (क) उड भेस्थ ख्वाइड ।
- (ख) उड यिउ जड ।
- (ग) निरम् वाक् देल् ख्वाइ ।
- (घ) सुजम् चेःइख्वाम् ख्वाइ ।

६. युक् रेःन्य ब्राःव्वाप् ह्याम् रेःन्फेबि रेक्ते ।

सप्ल ख्लेप्नुना जोखना सेन्नु । म्य जोखनाअय उहेम् ज्यः क्वाइ भड्प्य मनअ मभड्प्य छु म्ययो ब्यात्त्यु । ख्याल् देल्बि वास् ख्वाम् ख्वान्नुलो भाङ्ग्र, पाङ्ग क्वाप्नुनअ ख्वान्नु । वास् नोक्चोअय भ्योर खेत्यु ।

वास्बि ख्याल् ह्यामअय वास् क्यफ्याम् ह्योत्नु । ख्याल् ह्याम् वास् ख्वान्नुलो मड्प्यपो ल्योड्म्य वास्बि ह्योए । मेमिमअय मड्प्यपो नड्बि वास् क्याफ्याम्बि चिः मनअ ज्योकिम् ह्यामयो ख्वान्नु । म्य चिः मनअ ज्योकिम् ह्याम् योक्नुनअ ज्यनु ।

७. युक रेःन्त्योम्यो बि माड म्युतोड मुनु रेक्ते ।

७. इतापुअयड रेक्ते ।

- इन् वास् ख्याम् इक्वाइ थेर ओ? धेः वास् बि ममाड् म्युकि सडसअ रेक्ते ।
- वास् बि ममाड रोड्सड् रोड्कि? रेक्ते

शब्द र अर्थ

दरम् -	साथी
पाङ्मुजे -	माप्य खालिडहरूको मृतात्म पितृ रहने ठाउँ
प्योर्-	दिक्प्य खालिडहरूको मृतात्म रहने ठाउँ
सन्त्रा: -	कथा
सेङ्गिन-	लोम्रुमा मासिमिले चलाउने चक्कु
ब्ल्यान्ब्रा:-	निबन्ध
ब्रा: साफम्-	चिठी
लइखुङ्-	साइनो
बफुरी-	संस्कृति
लेल्धम्-	यति
लङ्खि-	मर्चा
ल्युम्यसि-	भुइ ऐसेलु
घ्युस् -	ऐसेलु
चोम्प्र्याम-	चुत्रो
व्यख्य-	शक्तिशाली
च्यास्कु-	चिवे चरा
रेन्लाड-	वाक्य
थुन्याम्-	जंगल

ल्योङ्म्य-	मृत आत्म
प्यरि-	पितृलोक
नप्मङ्-	सहज मृत्यु
उललपेर -	कुखुराको पखेटा, प्वाख
ब्वल्वाम्कु-	मृतकको आत्मले खाने पानी
र्युम्देल-	शहर
अ्वारम्य-	सुनखरी
ह्यरि-	जवानी
पखतम्सा-	पुर्खा
स्युर् फ्याइ -	विवहा
अ्यारि-	काठको भाडा, न्यगि पुजामा प्रयोग गरिन्छ
न्यास्व्य-	न्यगि पुजागर्दा प्रयोग गर्ने काठको सानो डाडु
लोल्युन्सिन्य-	उक्सिनु, प्रगति गर्नु
थोचि-	समय
मिर्वाम्-	शरिर, स्वास्थ्य
रोन्सङ्-	प्रयोग गर्ने काठ
बोसु-	दार
ग्लम्ब्य-	काउलो रुख
च्योकबु-	लामे रुख
फोख्सङ्-	हरिस

आम्खि-	सल्ला रुखवाट निस्कने खोटो
घ्योर-	सिटा
थान्बु-	बंसेट रुख
उःनि-	रुखको चोप
विसबु-	उत्तिस
ध्यर्यु-	पैयु
ख्योबेल्-	चाप
कुर्सि-	ओखर
ज्वाम्-	जाति
द्वासन्ड-	पुखौली नाम
फुलनड-	खालिडहरूको बोलाउने प्यारो उपनाम
सालखम्बु-	सोलुखुम्बु
सकम्बु-	जिल्ला
वाख्देल-	परदेश
यलख्वाम् -	काठमाण्डौ
ध्वामदेल-	उपत्यका
म्योल-	सल्लाह
लइखुड-	साइनो
तम्र-	मुन्धुम्
नड्खिम् -	स्वर्नियम

छेछ्वु -	सभ्यता
छयल्याम्-	हुल
दयोलवि-	लागि
उह्वार-	विचमा
गे:-	माला
सतिसाल-	साल् रुख
रिसिव्य-	पुर्खाहरूले गाउने मुन्धुम
कलिलेल्-	खालिङहरूले गाउने एक प्रकारको गीत
आयोसा-	खालिङहरूले गाउने एक प्रकारको गीत
समियाङ-	सृजना
नुःलुम्-	माया प्रिती
अल स्वान्य-	धन्यवाद दिनु
च्यचि-	संस्कार
ब्वाल नोक्चो-	मृत संस्कार गर्ने धामी
न्यगि नोक्छो-	कुलपुजा गर्ने पुजारी
क्युवि नोक्छो-	पुजापाठ गर्न धामी
खव-	मृत संस्कार गर्ने धामी
युन्याम-	वर्षयाम
ब्रोक्प्य-	लेकतिर वेलुका कराउने भ्याउ किरा
ताङ्कप्यो-	वास् पुजामा मासिमिको सहायक धामी

मोप् -	देवता
घल्येन्य-	पुजा गर्नु
मप्लुदेल-	मुक्ती गाउँ
भुम्य-	याकको पुछारबाट बनेको, वास् नाच्दा प्रयोग गरिने
स्युलुम-	वास् नाच्दा भुम्य संग प्रयोग गर्ने काठको सामान
मासिमि-	वास् पुजा गर्ने पुजारी
लेल्धम-	यति, वनदेवता
चाल्यो म्य-	डर देखाउनु
च्चारसु-	भस्मे
उस्याम -	जरा
थ्यर्यु ब्यज्यु-	गैर खालिड
क्वार-	घाउ

